

Оцінка

впливу війни

на мікро-, малі та середні підприємства в Україні

ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІЙНИ НА МІКРО-, МАЛІ ТА СЕРЕДНІ ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ. КИЇВ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024 рік, 86 сторінок.

Цю оцінку розроблено Центром економічного відновлення (CER) та міжнародною групою компаній ADVANTER GROUP в межах проєкту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України».

Мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) є основою економіки України, вони складають 99,98 відсотки усіх суб'єктів господарювання, забезпечують 74 відсотки усіх робочих місць та створюють 64 відсотки доданої вартості. У 2022 році UNDP підготувала «Експрес-оцінку впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні» у співпраці з Міністерством економіки України та за підтримки Швейцарії, щоб визначити безпосередні виклики, спричинені повномасштабним вторгненням. Поточна оцінка надає актуальний зріз стану ММСП на кінець 2023 року та містить комплексний аналіз впливу війни та викликів, з якими стикаються ММСП в Україні, підкреслює їхню стійкість і адаптивність перед актуальними загрозами. Оцінка визначає потреби ММСП і надає низку рекомендацій щодо підвищення стійкості ММСП та підтримки відновлення та сталого зростання української економіки. Впродовж усього процесу оцінювання застосовувався гендерний аналіз.

Ця оцінка ґрунтується на широкому діапазоні первинних і вторинних даних, зібраних під час кількох опитувань, проведених у різні часові проміжки з березня 2022 року по грудень 2023 року, а також основного кабінетного дослідження, проведеного в грудні 2023 року. Аналіз дав змогу визначити вплив головних економічних, політичних, соціальних тенденцій, а також дії уряду України щодо діяльності ММСП.

Погляди, висновки чи рекомендації, викладені в цьому документі, належать авторам і не обов'язково відображають погляди UNDP чи інших установ ООН.

Матеріал, представлений у цій оцінці, є об'єктом авторського права. Оскільки UNDP вітає поширення знань, ця публікація може бути повністю або частково відтворена в некомерційних цілях і повинна мати відповідні посилання. Карти, графічні зображення тощо використовуються лише в ілюстративних цілях і не обов'язково відображають позицію UNDP щодо правового статусу будь-якої країни (території) або делімітації кордонів.

ЗМІСТ

ГЛОСАРІЙ	4
ВСТУП	5
ГОЛОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ	8
РОЗДІЛ I. ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ ТА ОГЛЯД СЕКТОРУ ММСП	11
РОЗДІЛ II. СЕКЦІЯ II. ВПЛИВ ВІЙНИ НА ММСП	25
РОЗДІЛ III. СЕКЦІЯ III. ГАЛУЗЕВИЙ АНАЛІЗ	30
РОЗДІЛ IV. СЕКЦІЯ IV. РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ	38
РОЗДІЛ V. ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ	43
РОЗДІЛ VI. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ММСП ПІД ЧАС ВІЙНИ	47
РОЗДІЛ VII. БАРОМЕТР ММСП	54
РЕКОМЕНДАЦІЇ	58
МЕТОДОЛОГІЯ	61
РИСУНКИ	64
ДОДАТОК	81

ГЛОСАРІЙ

Програма «Доступні кредити 5-7-9%»	державна програма, спрямована на здешевлення кредитів для суб'єктів малого (в тому числі мікро- та середнього) бізнесу. Програма фінансується з державного бюджету України і покриває частину відсотків за кредитами, які видають комерційні банки.
ММСП	мікро-, малі та середні підприємства. Класифікація підприємств за категоріями визначається такими критеріями, як балансова вартість активів/річний оборот, кількість працівників. Для віднесення до певної категорії підприємство має відповідати принаймні двом критеріям, визначеним Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: <ul style="list-style-type: none"> ■ Мікропідприємство: балансові активи вартістю до 350 тис. євро; річний оборот до 700 тис. євро; максимум до 10 працівників. ■ Мале підприємство: балансові активи вартістю до чотирьох млн євро; річний оборот до восьми млн євро; максимум до 50 працівників. ■ Підприємство середнього розміру: балансові активи вартістю до 20 млн євро; річний оборот до 40 млн євро; максимум – 250 співробітників.
Міністерство економіки України	орган центральної влади України, відповідальний за формування та реалізацію державної політики економічного і соціального розвитку (економіка підприємства); регулювання споживчих цін; промислову, інвестиційну та торговельно-економічну політику; розвиток підприємництва; технічне регулювання та захист прав споживачів; міжвідомчу координацію економічного та соціального співробітництва України з Європейським Союзом.
Національний банк України (НБУ)	центральний банк України – державний орган, що забезпечує реалізацію єдиної державної політики у сфері грошового обігу країни, зокрема зміцнення національної валюти – гривні.
Область	основний адміністративний підрозділ України першого рівня.
Релокація	перенесення ділової активності та активів з одного географічного місця в інше в пошуках більш сприятливого та безпечного ділового середовища.
Державна служба статистики України	державний орган, відповідальний за збір та розповсюдження статистичних даних в Україні.
UBI (Ukrainian Business Index)	зведений індекс, що вказує на ділову активність та її очікувану здатність збільшити оборот і створити робочі місця. Коли UBI нижче 50, бізнес має песимістичний прогноз щодо подальшого розвитку подій.

ВСТУП

У лютому 2022 року РФ розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що призвело до війни, яка наразі триває і яка стала великим викликом для української та світової економік. Ресурси країни було спрямовано на державну оборону та пошук рішень для пом'якшення впливу війни на добробут громадян і бізнесу. Оцінка досліджує, як наслідки війни вплинули на діяльність мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні, а також на їх стан наприкінці 2023 року. Крім того, оцінка дає важливу інформацію про ММСП в контексті їх регіональної присутності, враховуючи, що регіони України постраждали від військових дій різною мірою. Основна увага зосереджена на оцінці того, як підприємства, уряд та інші зацікавлені сторони відреагували на різноманітні виклики, пов'язані з війною, зокрема розриви в логістичних ланцюгах, вимушене переміщення населення, зміни в торгових і транспортних маршрутах тощо. На основі репрезентативних опитувань власників та керівників українських ММСП, оцінка висвітлює основні перешкоди, проблеми та ризики, які перешкоджають розвитку бізнесу. Вона також аналізує ефективність державних програм, спрямованих на стимулювання економіки з погляду підприємства (виходячи з розміру та галузі), а також потреби та пріоритети малого бізнесу для післявоєнного відновлення України, що може мати значний вплив на суспільство в цілому.

**Уряд
 України**
 послідовно
 запроваджує
 ініціативи щодо
 підтримки бізнесу

Уряд України послідовно запроваджує ініціативи щодо підтримки бізнесу. Ініціативи, викладені в цьому звіті, є яскравими прикладами державної підтримки бізнесу і можуть не охопити всіх наявних ініціатив чи регіонів, де такі програми реалізуються. Крім того, у звіті представлені вибрані приклади ініціатив з підтримки ММСП в Україні, які фінансуються як донорськими організаціями, так і приватним бізнесом.

В Україні відмінності між мікро-, малим і середнім бізнесом досить розмиті. За законодавством, компанії класифікуються на категорії ММСП залежно від кількості працівників та обсягу обороту компанії. Однак завдяки різноманітним схемам оптимізації оподаткування одна компанія може функціонувати як сукупність мікропідприємств, які в певний момент часу можуть згодом об'єднатися в єдину компанію. Мікрокомпанії, як правило, реєструються як індивідуальні підприємці та користуються простішими правилами податкового обліку порівняно з великими компаніями. З огляду на це, результати оцінки мають змогу бути застосовні до всіх типів бізнесу, незалежно від розміру. Відповіді мікро-, малих і середніх компаній не показали істотної різниці. Оцінка також вивчала погляди жінок і чоловіків на діяльність і результативність їхніх компаній, а також на перспективи розвитку української економіки.

Опитування та дослідження, проведені серед ММСП у грудні 2023 року – січні 2024 року.

15 онлайн-опитувань ММСП у період з 2 березня 2022 року по 7 січня 2024 року.

Огляд та аналіз законодавства України

Методологія оцінювання

Ця оцінка ґрунтується на широкому діапазоні первинних і вторинних даних, зібраних під час основного кабінетного дослідження в грудні 2023 року. Збір відбувався за кількома основними джерелами:

- Опитування та дослідження, проведені серед ММСП у грудні 2023 року – січні 2024 року.
- П'ятнадцять онлайн-опитувань ММСП у період з 2 березня 2022 року до 7 січня 2024 року.
- Огляд та аналіз законодавства України щодо реагування держави на потреби та виклики бізнесу під час війни.
- Дані Державної служби статистики України щодо історичного внеску ММСП в економіку України.

Усі історичні дані, виражені в українських гривнях, конвертовано в долари США за середнім обмінним курсом гривня/долар США Національного банку України (НБУ) за відповідний рік. Це перетворення виконано виключно з інформаційною метою.

Аналіз в розрізі гендерного розподілу здійснено за питаннями, щодо яких були доступні відповідні дані.

ГОЛОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

лише
9.6%

компаній, які призупинили свою діяльність, мали ризик повністю припинити роботу.

Українська економіка залишилася стійкою завдяки спільним зусиллям Уряду та бізнесу, швидкому відновленню зруйнованої та пошкодженої критичної інфраструктури та постійній фінансовій підтримці міжнародних партнерів.

Мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) є основою економіки України, вони становлять 99,98 відсотка всіх суб'єктів господарювання в Україні, забезпечують 74 відсотки всіх робочих місць і створюють 64 відсотки вартості.

- Незважаючи на руйнівний вплив війни, ММСП продемонстрували виняткову стійкість. Незабаром після шоку від російського вторгнення бізнес почав адаптуватися до нової економічної ситуації.
- З початку повномасштабного вторгнення 64 відсотки ММСП тимчасово призупинили або згорнули свою діяльність. Однак переважна більшість відновили свою діяльність. В жовтні 2023 року лише 9,6 відсотка компаній, які призупинили свою діяльність, мали ризик повністю припинити роботу.
- ММСП демонструють обережний погляд на економічну перспективу країни, пояснюючи це непередбачуваною ситуацією в країні, недостатнім попитом і нестачею робочої сили. Більшість компаній, які вже оптимізували свій штат, не мають наміру надалі його скорочувати, вбачаючи в кадровому ресурсі передумову для поступового відновлення економіки у 2024 році.
- Більшість компаній мають значні невикористані потужності, які планують почати поступово використовувати протягом 2024 року. Якщо буде попит, підприємства готові збільшити оборот приблизно на 50 відсотків.
- Незважаючи на триваючу війну, підприємства успішно адаптувалися до ситуації та зберегли фінансову стабільність. Хоча компанії потребують додаткового фінансування, вони обережно підходять до залучення нових інвестицій через непередбачуваність розвитку подальших подій.
- Безпекова ситуація визнана основним фактором, що впливає на рішення про релокацію. Власники та керівники бізнесу очікують швидкого повернення в полишені регіони після закінчення війни.
- Існують значні регіональні відмінності у впливі війни на ММСП. Підприємства східних і південних регіонів України зазнали збитків приблизно в 1,5 рази більше, ніж на заході країни. Незважаючи

У 2024,

бізнес на сході України висловив оптимізм і позитивні очікування щодо своїх перспектив відновлення

на це, бізнес на сході України висловив оптимізм і позитивні очікування щодо своїх перспектив відновлення у 2024 році.

- Більшість компаній орієнтовані на внутрішній ринок, з обмеженою присутністю на зовнішніх ринках. Найбільше у зовнішньоекономічній діяльності задіяні підприємства будівельної та торгової сфер. Більшість компаній повідомили про збитки до 100 тис. доларів США. Масштаб фінансових втрат був різним у різних секторах, причому найбільше постраждав сектор будівництва, а найменше – сільське господарство, телекомунікації, маркетинг, консалтингові та дизайнерські послуги.
- Підприємства, очолювані жінками, продемонстрували такий самий рівень стійкості, як і ті, які очолювали чоловіки. Підприємці, як правило, більше зосереджуються на місцевих ринках, у той час як підприємці більш схильні керувати бізнесом регіонального рівня або національного рівня. Чоловіки схильні демонструвати дещо більший оптимізм щодо економічних перспектив України у 2024 році.
- Уряд надає значну підтримку ММСП через державні кредитні ініціативи, програми працевлаштування, зниження податків, гранти на відкриття нового бізнесу та фінансову допомогу для переміщених компаній. Приблизно чверть компаній скористалися державною чи міжнародною допомогою для стимулювання своєї ділової активності, половина з цих компаній вважають цю підтримку необхідною для свого існування. Підприємства вважають ці програми ефективними та поділяють спільну думку щодо їх підтримки та розширення.
- Хоча більшість компаній очікує зниження кількості замовлень, існує обережний оптимізм та прогноз стабілізації ринку. Компанії планують зберегти наявний персонал, визнаючи кваліфіковану робочу силу основою для відновлення та зростання в майбутньому.
- Підприємства відзначили нестачу робочої сили, зростання зарплат на ринку та загальні економічні перспективи України як помітні ризики для свого відновлення.
- Бізнес визначив такі пріоритети, пов'язані з державною політикою та бізнес-екосистемою: вдосконалення нормативно-правової бази, розширення доступу до фінансів і ринків, гармонізація законодавства та стандартів з Європейським Союзом (ЄС), усунення першопричин низького економічного розвитку та сприяння підприємництву.

РОЗДІЛ І.

ЕКОНОМІЧНА СИТУАЦІЯ ТА ОГЛЯД СЕКТОРУ ММСП

Фото: UNDP Ukraine

приблизно
5%

загальне зростання
ВВП у 2023 році

9.6%

підприємств все ще
призупинені або майже
не працюють протягом
десяти місяців 2023
року

Макроекономічний контекст

Незважаючи на безпрецедентні втрати та виклики через війну, Україні вдалося зберегти відносно макроекономічну та цінову стабільність і подолати значні труднощі у виробництві та негативні наслідки відтоку та переміщення робочої сили.

Згідно з попередніми даними Міністерства економіки України, загальне зростання ВВП у 2023 році оцінюється приблизно у 5 відсотків, що є суттєвим покращенням, порівняно зі зниженням на 28,8 відсотка у 2022 році.

Кілька факторів, таких як покращення в енергетичному секторі та зовнішня фінансова допомога від міжнародних партнерів, сприяють відновленню ВВП.

Найшвидші темпи відновлення спостерігаються у таких секторах:

- **Будівництво** – значне фінансування, спрямоване на відновлення критично важливої інфраструктури, пошкодженої військовими діями, підвищило інвестиційний попит і уможливило комплексну реконструкцію. Згідно з даними Держстату, будівельний сектор зазнав помітного зростання, збільшившись на 20,9 відсотка за перші дев'ять місяців 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2022 року.
- **Внутрішня торгівля** - демонструє зростання споживчого попиту та пропозиції товарів. Обороти у роздрібній торгівлі зріс на 11,6 відсотка.
- **Сільське господарство** – сприятливі погодні умови сприяли збільшенню врожайності та площі збирання майже всіх культур. Крім того, частковому відновленню обсягів експорту в цьому секторі сприяло відкриття торгових шляхів для українського зерна та сільськогосподарської продукції. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, урожай зернових станом на 11 січня 2024 року на 15% перевищив показник відповідного періоду 2023 року, а урожайність – на 18,2%.
- **Переробна промисловість** – відновлення галузі пояснюється зростанням попиту на інженерні та будівельні матеріали. Також відбулося зростання сировинної бази сільськогосподарства, зокрема виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, а також попиту з боку суміжних видів діяльності. Загалом промислове виробництво зросло на 2,4 відсотка, а в переробній промисловості – на 8 відсотків. У переробній промисловості найвищі темпи зростання спостерігалися у продукції машинобудування (15,3 відсотка); виробництві меблів, інших виробів (15,2 відсотка); гумово-пластмасових та інших неметалевих мінеральних виробів

на **15%**
вище

врожай зернових
станом на 11 січня
2024 року, ніж на
аналогічну дату
2023 року

(16,4 відсотка); харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (11,6 відсотка) та хімічної продукції (12,2 відсотка).

Незважаючи на виняткову економічну стійкість, українська економіка долає значні виклики. За попередніми даними Національного банку України (НБУ), Мінекономіки підрахувало, що вартість експорту товарів у січні – листопаді 2023 року скоротилася на 16,8 відсотка порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Вартість експортованих товарів і послуг за цей період знизилася на 12,4 відсотка. Однак імпорт товарів зріс на 15,5 відсотка з січня по листопад 2023 року порівняно з тим самим періодом 2022 року. Загальний імпорт товарів і послуг зріс на 8,3 відсотка.

Відбулося зміщення тенденції імпорту послуг. Після незначного зростання на 0,9 відсотка в січні-серпні 2023 року, у вересні-листопаді 2023 року спостерігався помітний спад, показник був на 6,1 відсотка нижче, ніж за той самий період 2022 року. Це зниження можна пояснити скороченням імпорту туристичних послуг на 7,3 відсотка. Враховуючи масштаби вимушеного переміщення в країні, у січні – листопаді 2023 року туристичні послуги становили 70,6 відсотка всього імпорту послуг, що опосередковано свідчить про поступове повернення українців додому.

Вимушене переміщення залишається серйозною проблемою, оскільки мільйони українців зараз проживають за кордоном. За даними ООН, станом на кінець 2023 року в усьому світі налічувалося 6 млн 343 тис. українських біженців, більшість з них, 5 млн 939 тис., проживають у Європі.

Міжнародні партнери України відіграли значну роль у наданні іноземної допомоги для стабілізації економіки під час війни. Міністерство фінансів України підрахувало, що у 2023 році до Державного бюджету України надійшло близько 42,5 млрд доларів міжнародної фінансової допомоги, а всього з початку війни до 1 січня 2024 року – близько 75 млрд доларів. Фінансування пріоритетних бюджетних потреб країни, зокрема соціальних видатків, відіграли важливу роль у збереженні фінансової стабільності держави.

Міжнародна допомога частково стабілізувала макроекономічну ситуацію в країні та сприяла переходу до відновлення. Згідно з оцінками НБУ у 2024 році (як показано в [Таблиці 1](#)), прогнозується зростання економіки на 3,6 відсотка, що супроводжуватиметься помірною інфляцією у 9,8 відсотка. Проте буде суттєвий дефіцит платіжного балансу через значні військові витрати, що чинить тиск на обмінний курс валюти.

Дещо більш песимістичними є оцінки та прогнози Міжнародного валютного фонду (МВФ) ([Табл. 2](#)). Ці прогнози можуть не повністю

Таблиця 1.

Макроекономічні тенденції, дані НБУ

Індикатор	2022 р.	2023 р.	2024 р.*
ВВП, млрд грн	5,191	6,625	7,730
Зростання реального ВВП, %	-29,1	4,9	3,6
Зростання індексу споживчих цін (CPI), % (грудень до грудня)	26,6	5,8	9,8
Приріст ІСЦ, % (в середньому)	20,2	12,9	8,3
Сальдо поточних рахунків, млрд дол	8	-7,3	-11
Валові резерви НБУ, млрд дол	28,5	41,8	44,7
Зростання середньої номінальної заробітної плати, %	6	17,7	15,8
Експорт товарів, млрд дол	40,9	33	35
Експорт товарів і послуг, млрд дол	57,5	50	52
Експорт товарів і послуг, % ВВП	35,9	29,6	26,4
Імпорт товарів, млрд дол	-55,6	-59	-63
Імпорт товарів і послуг, млрд дол	-83,3	-86	-88
Імпорт товарів і послуг % ВВП	52	51	44,8
Рівень покриття імпорту експортом (товарів і послуг), %	69,1	58,1	59,1
Сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами % ВВП	-16,1	-21	-18
Баланс поточного рахунку, млрд дол	8,0	-7,3 (-11,0%)	-11,0 (-17,2%)
Міжнародні резерви, млрд дол	28,5	41,8 (38,3%)	44,7 (42,6%)

Джерело: НБУ

6.343

млн.

біженців з України
було зафіксовано
у світі на кінець
2023 року

враховувати адаптивність і гнучкість українського бізнесу. Одна з цілей цього дослідження полягає в тому, щоб отримати додаткові відомості від керівників ММСП щодо бізнес-перспектив, які могли б покращити параметри для оцінок.

У довгостроковій перспективі підприємства очікують прискорення економічного зростання з прогнозованими темпами до шести відсотків у 2025 році та 7,5 відсотка у 2026 році. Однак ці прогнози засновані на припущенні, що суттєвих змін у ситуації безпеки не буде. Це означає, що за базовим сценарієм економіка функціонуватиме лише за рахунок виробничих фондів, які зараз діють на підконтрольній уряду України території. Тобто, згідно з базовими припущеннями щодо зростання, Україна може не досягти довоєнного рівня реального виробництва в межах прогнозного горизонту.

Незважаючи на безпекову невизначеність, Україна має потенціал для прискорення свого розвитку завдяки підвищенню ефективності наявного рівня економіки, зменшення розмірів тіньової економіки

* Прогноз

Таблиця 2.

Макроекономічні тенденції, дані МВФ

МВФ	2022 р.	2023 р.	2024 р.*
Реальний ВВП	-29,1	2	3,2
Споживчі ціни	20,2	17,7	13
Баланс поточного рахунку	5	-5,7	-7,2
Рівень безробіття	24,5	19,4	10,6

Джерело: МВФ

та створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Запланована інтеграція з ЄС також може прискорити зближення рівнів доходів із рівнями держав-членів ЄС до 2030-2050 рр., створюючи значні стимули для економічного розвитку.

ОГЛЯД СЕКТОРУ ММСП

Головні висновки:

- Українські ММСП продемонстрували надзвичайну стійкість: майже 91 відсоток підприємств відновили свою діяльність з початку війни.
- Найбільшими перешкодами для зростання ММСП є непередбачувана ситуація в країні, зниження попиту на продукти та послуги, а також брак робочої сили.
- Людський капітал вважається головним чинником майбутнього зростання в країні.
- Підприємці демонструють стриманий оптимізм щодо економічних перспектив України.

Українські ММСП зазнали значного впливу через повномасштабне вторгнення Росії в лютому 2022 року. Втрата величезної території, евакуація громадян, втрата окремих підприємств, розрив економічних зв'язків і торгова блокада з боку Росії та Білорусі призвели до 29-відсоткового падіння ВВП України за перший рік війни. Таким чином, 31,7 відсотка підприємств повністю або майже повністю припинили свою діяльність, а решта компаній, що працювали, зазнали падіння обороту на 31,2 відсотка порівняно з 2021 роком.

Згідно з останніми дослідженнями Advanter Group, майже 91 відсоток підприємств відновили свою діяльність з початку війни. У жовтні 2023 року робота лише 9,6 відсотка підприємств все ще була призупинена або вони були на межі закриття порівняно з 33,8 відсотка та 46,8 відсотка, закритими у вересні 2022 року та червні 2022 року відповідно. Це вказує на те, що країна повертається на шлях зростання, а зростання ВВП у другому та третьому кварталах 2023 року підтримує цю тенденцію.

* Прогноз

У цьому розділі ми проаналізуємо основні проблеми, які виникли в секторі ММСП внаслідок структурних змін в економіці України.

Після драматичного обвалу у 2022 році кількість як юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців у 2023 році зросла на два відсотки (Табл. 3). Єдиними регіонами, де кількість підприємств скоротилася, стали Донецька та Луганська області, які знаходяться на передовій бойових дій. Найбільше зростання кількості підприємств зафіксовано у Волинській, Закарпатській, Львівській та Чернівецькій областях, а також у місті Києві.

Кількість фізичних осіб-підприємців суттєво зросла: з 1 409 430 фізичних осіб-підприємців, зареєстрованих на 1 жовтня 2022 року,

Таблиця 3.

Кількість зареєстрованих юридичних осіб за регіонами України (без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь)

Назва території	Загальна кількість юридичних осіб станом на 1 жовтня 2022 року	Загальна кількість юридичних осіб станом на 1 жовтня 2023 року	Зміна %
Україна	1,458,248	1,488,098	2,0
Вінниця	34,864	35,718	2.4
Волинь	24,181	25,023	3.5
Дніпропетровська	107,843	110,474	2.4
Донецьк	92,651	92,056	-0.6
Житомир	33,180	33,767	1.8
Закарпаття	25,674	26,555	3.4
Запоріжжя	50,953	51,411	0.9
Івано-Франківськ	30,915	31,606	2.2
Київ	76,964	79,120	2.8
Кіровоград	26,293	26,676	1.5
Луганська	41,246	41,020	-0.5
Львів	79,747	82,390	3.3
Миколаїв	51,376	51,890	1.0
Одеса	91,022	93,087	2.3
Полтава	35,548	36,093	1.5
Рівненська	24,949	25,674	2.9
Суми	25,426	25,667	0.9
Тернопіль	23,571	24,176	2.6
Харків	87,285	88,810	1.7
Херсон	29,328	29,338	0.0
Хмельницький	31,641	32,182	1.7
Черкаси	30,599	31,004	1.3
Чернівці	17,013	17,547	3.1
Чернігів	23,521	23,693	0.7
місто Київ	362,458	373,121	2.9

Джерело: Державна служба статистики України

до 1 549 858 через рік, що становить 10-відсоткове зростання (Табл. 4). Очікувано, зменшилася кількість зареєстрованих підприємців у Донецькій, Луганській та Херсонській областях, тоді як майже в усіх інших регіонах спостерігається стрімке зростання. На це є кілька причин:

- закриття підприємств призвело до вимушеного безробіття, спонукаючи людей засновувати власний бізнес;
- під час воєнного стану спрощено систему оподаткування та податкових пільг;
- з'явилися можливості для оптимізації оподаткування при переході зі статусу найманого працівника до самозайнятої особи.

Таблиця 4.

Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за регіонами України (без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь)

Регіон	Станом на 1 жовтня 2022 року	Станом на 1 жовтня 2023 року	Зміна %
Україна	1,409,430	1,549,858	10,0
Вінниця	47,664	54,802	15,0
Волинь	30,365	35,124	15,7
Дніпропетровська	107,708	122,432	13,7
Донецьк	68,870	67,429	-2,1
Житомир	35,331	40,520	14,7
Закарпаття	35,388	38,507	8,8
Запоріжжя	48,249	49,079	1,7
Івано-Франківськ	41,511	47,218	13,7
Київ	84,229	97,161	15,4
Кіровоград	25,203	28,703	13,9
Луганська	38,834	37,199	-4,2
Львів	99,483	113,289	13,9
Миколаїв	35,333	38,363	8,6
Одеса	94,086	102,257	8,7
Полтава	43,380	49,496	14,1
Рівненська	32,609	37,300	14,4
Суми	28,798	31,880	10,7
Тернопіль	30,032	33,373	11,1
Харків	117,712	122,391	4,0
Херсон	26,697	24,937	-6,6
Хмельницький	43,993	49,827	13,3
Черкаси	38,273	43,020	12,4
Чернівці	32,297	35,605	10,2
Чернігів	28,064	31,646	12,8
місто Київ	195,321	218,300	11,8

Джерело: Міністерство економіки України

Кількість фізичних осіб-підприємців уже перевищила довоєнний рівень, що свідчить про популярність цієї моделі бізнесу в Україні під час війни (Рисунок А-1).

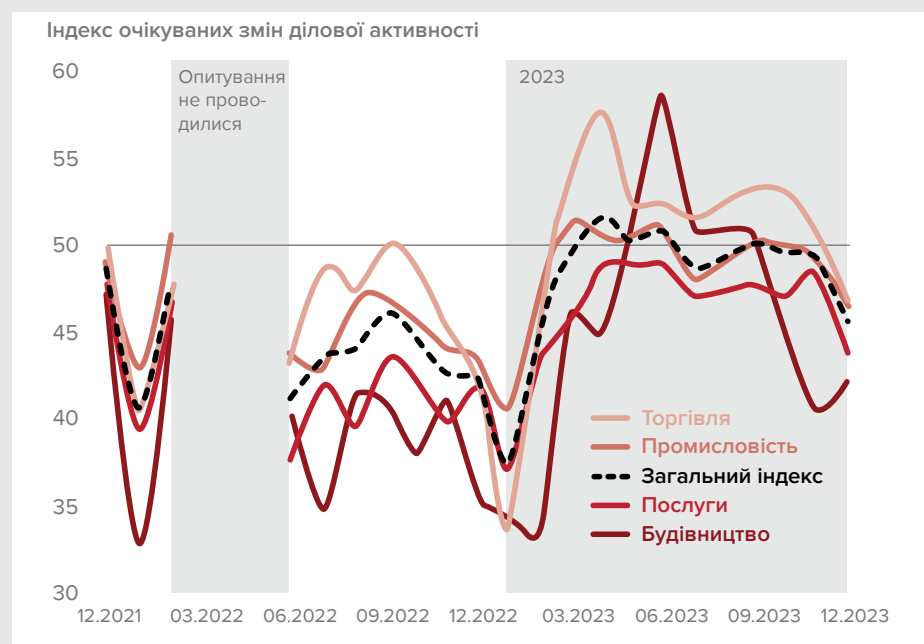
За даними НБУ, у грудні 2023 року бізнес мав дещо нижчі очікування щодо результатів діяльності своїх підприємств (Рисунок 1). Проте індекс очікувань ділової активності (ЮДА) був на вищому рівні порівняно з груднем 2022 року, сягнувши 45,7 (проти 42,1 у грудні 2022 року та 49,1 у листопаді 2023 року).

- Внутрішня торгівля становила 46,9 (42,1 у грудні 2022 року та 50,9 у листопаді 2023 року);
- Промисловість – 46,9 (43,4 і 49,2 відповідно);
- Послуги – 44 (41,8 і 48,4 відповідно); і
- Сектор будівництва – 42,1 (35,6 і 40,6 відповідно).

Інший індекс – Ukrainian Business Index (UBI), який розраховується на основі опитувань суб'єктів господарювання України, демонструє незначну позитивну динаміку (Рисунок 2). У листопаді 2023 року UBI становив 37,3 (зі 100 можливих), трохи вище, ніж роком раніше (36,3). Загалом значення UBI поступово відновлюється з червня 2022 року, коли спостерігалися найнижчі значення. Це незначне підвищення індексу свідчить про те, що підприємства втомилися від невизначеності та стагнації ринкових умов, навіть якщо кількість замовлень клієнтів і обсяг виробництва залишаються незмінними. Хоча підприємства припинили накопичувати запаси з серпня 2023

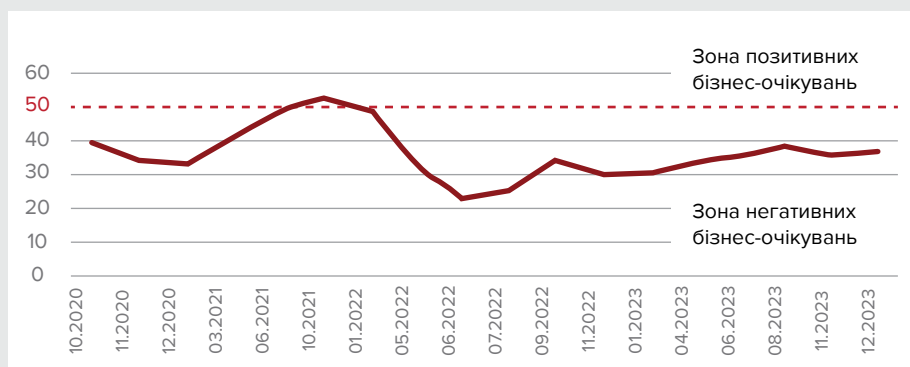
Рисунок 1.

Ділові очікування погіршилися в листопаді

Джерело: НБУ

Рисунок 2.

Тренд індексу UBI,
2020-2023Джерело: розрахунки авторів на
основі опитувань

року, однак індекс все ще знаходиться в зоні негативних ділових очікувань (нижче 50).

Найновіші результати опитування

Для Оцінки також було зібрано думки ММСП щодо впливу війни на умови ведення бізнесу, перспективи зростання та головні перешкоди у бізнес-екосистемі тощо.

На песимістичні очікування бізнесу значною мірою впливає війна, що триває, та внутрішні економічні виклики в Україні. Найсуттєвішими перешкодами для розвитку бізнесу є (Рисунок 3):

1. Непередбачуваність ситуації в Україні та на внутрішньому ринку
2. Непередбачені дії держави, які можуть негативно вплинути на бізнес
3. Недостатня кількість платоспроможних клієнтів
4. Недостатня кількість наявних кваліфікованих робітників
5. Недостатній капітал

Кожну з цих п'яти головних проблем визнає щонайменше третина опитаних підприємств.

Підприємства відчувають труднощі зі збутом переважно через низьку купівельну спроможність населення та недостатні експортні можливості. Порівняно з аналогічними країнами Центральної та Східної Європи, Україна має найнижчу частку експорту малих і середніх підприємств (ММСП) у загальному експорті. Значною мірою це пов'язано зі складнощами ведення міжнародних торговельних операцій, включно з митними процедурами, розрахунками та тонкощами податкової системи. Інші фактори, що сприяють цій ситуації, становлять невизначеність, відсутність ноу-хау, орієнтація на

Рисунок 3. Що заважає вам зараз відновити та розвивати свій бізнес?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

47.7%

стикалися з проблемою блокування податкових накладних

89%

компаній оптимізують податкові платежі через тиск податкових органів та/або дії конкурентів

внутрішній ринок і міжкультурні відмінності. Лише 17,9 відсотка малих і середніх підприємств займаються експортом, причому товари, які вони зазвичай експортують, є низькорентабельними.

За даними Світового банку, українські МСП інвестують у дослідження та розробки (НДДКР) утричі менше, ніж європейські МСП. Це значною мірою пов'язано з обмеженням ресурсів порівняно з іншими країнами та недостатньою співпрацею між науковими установами та реальним сектором.

Основною перешкодою для відновлення бізнесу є брак фінансових ресурсів. Обмежений доступ до фінансування заважає ММСП розширювати свою діяльність. Високі процентні ставки за кредитами комерційних банків посилюють цю проблему. Для вирішення цієї проблеми запроваджено державну програму пільгового кредитування «Доступні кредити 5-7-9%». Однак існують

16.0%

підприємств мають проблеми через відсутність доступу до реєстрів

адміністративні перепони в отриманні коштів за цією програмою, причому 22 відсотки респондентів опитування заявили про труднощі в отриманні цих позик. Культура підприємництва в Україні залишається відносно обмеженою. Незважаючи на відносно недорогий, простий і ефективний процес реєстрації бізнесу, а також помірне регуляторне навантаження, Україна посідає низькі місця за рівнем ризиків підприємницької діяльності компаній.

Відкритий доступ до інформації в ліцензійних реєстрах залишається відсутнім. Близько 16 відсотків підприємств стикаються з труднощами через відсутність доступу до реєстрів.

У 2022-2023 роках одним із головних викликів були логістичні обмеження для українського експорту, спричинені блокадою українських портів Російською Федерацією.

Бізнес продовжує стикатися з різними проблемами у відносинах з державними органами. (Рисунок А-2):

понад 71%

компаній не залучені до ланцюгів постачання з міжнародними компаніями

Основні проблеми, які стосуються 64 відсотків підприємств, пов'язані зі зниженням купівельної спроможності та сукупного споживання. Крім того, кілька проблем, які суттєво перешкоджають розвитку бізнесу, показані на Рисунку А-3:

- Неформальна зайнятість.
- Підвищені витрати виробництва.
- Заборона на закордонні відрядження для чоловіків.
- Більш складна логістика.
- Труднощі із забезпеченням обіговими коштами.
- Обмежена підтримка з боку держави та місцевої влади.
- Перебої в електропостачанні, включно зі зростанням вартості енергії, як-от газу та електрики.

57.2%

малого та середнього бізнесу в Україні працюють виключно на внутрішньому ринку

Понад 71 відсоток компаній не залучені до ланцюгів постачання міжнародних компаній (Рисунок А-4). Більше половини (57,2 відсотка) ММСП в Україні працюють виключно на внутрішньому ринку (Рисунок А-5). Проте 8 відсотків респондентів висловлюють зацікавленість розпочати зовнішньоекономічну діяльність у 2024 році. Основними бар'єрами, з якими стикаються українські компанії при виході на зовнішні ринки, є відсутність європейських клієнтів (35,6 відсотка), обмежені фінансові ресурси (34,5 відсотка) та обмежена кількість кваліфікованих спеціалістів (21,8 відсотка) (Рисунок А-6). Наразі 26,2

1 <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?view=chart>

43%

компаній вже залучені або планують вихід на міжнародні ринки

відсотка українських компаній беруть участь у ланцюгах постачання міжнародних компаній, що нижче відсотка, який спостерігався до початку повномасштабного вторгнення (28,9 відсотка) (Рисунок А-4).

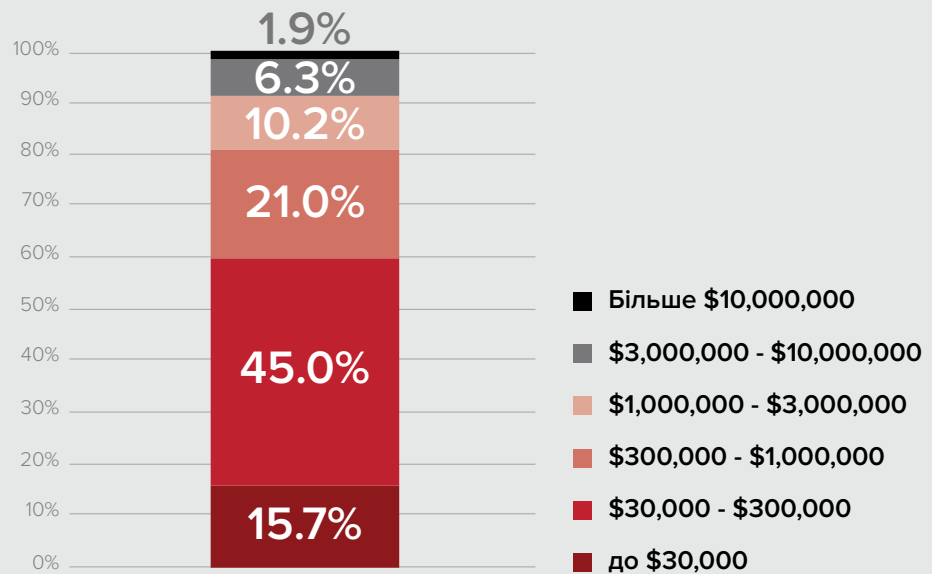
Наразі 43 відсотки компаній або вже працюють на міжнародних ринках, або планують вийти на них, тоді як більше половини компаній навіть не розглядають таку можливість (Рисунок А-5).

Хоча середня сума додаткових фінансових ресурсів, необхідних для реалізації стратегії розвитку бізнесу протягом трьох років, становить 950 тис. доларів США на компанію, майже половина компаній потребує лише невеликих інвестицій на рівні від 30 тис. до 300 тис. доларів США. Це свідчить про те, що певні програми фінансової підтримки можуть значно полегшити процес виходу компаній на міжнародні ринки (Рисунок 4).

Основні інвестиційні пріоритети, які можуть сприяти розвитку бізнесу в 2024 році, охоплюють (Рисунок А-7):

Рисунок 4.

Які додаткові фінансові ресурси потрібні вашому бізнесу (крім доступних ресурсів) для реалізації стратегії розвитку бізнесу протягом трьох років?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

- машини, обладнання та інвентар
- маркетинг
- розвиток персоналу, зокрема навчання та підвищення кваліфікації та перекваліфікацію.

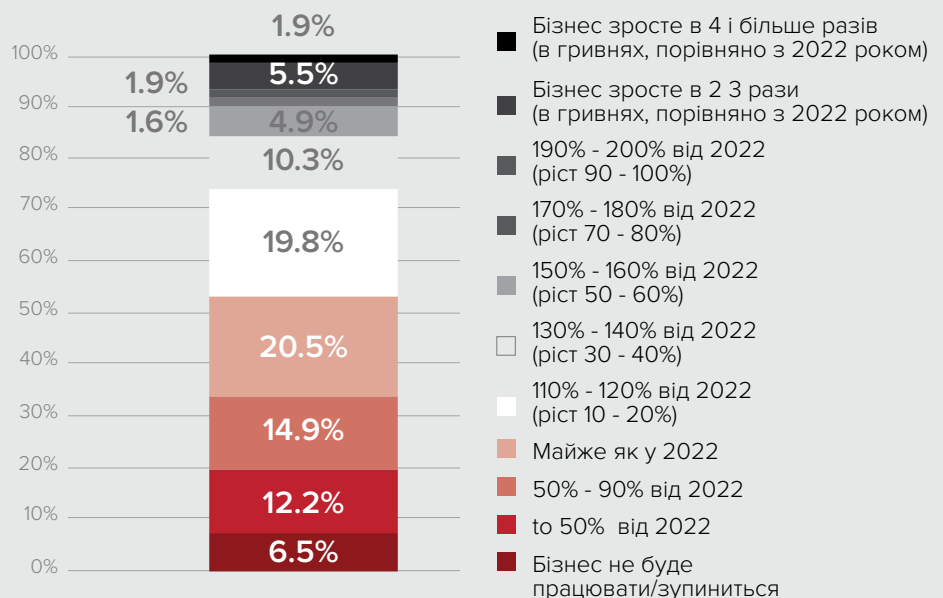
Майже чверть респондентів обрали менш амбітні цілі, взагалі не плануючи інвестицій. Середні заплановані інвестиції ММСП у 2024 році становлять 160 тис. доларів США на компанію; однак майже 60 відсотків компаній планують інвестиції лише на суму до 30 тис. доларів США (Рисунок А-8).

Основними джерелами фінансування у 2024 році, як правило, є кошти підприємств або позики на внутрішньому ринку. Майже 80 відсотків компаній не розглядають можливість залучення іноземних інвестицій ((Рисунок А-9) через труднощі з отриманням коштів для малих підприємств і менш сприятливі умови порівняно з умовами внутрішніх джерел і комерційних банків.

Відповідно до самооцінки, проведеної підприємствами, очікуваний середньозважений темп зростання бізнесу між 2023 та 2024 роками становить 11 відсотків (Рисунок 5). При цьому третина підприємств очікує зниження обороту, тоді як 20 відсотків очікують аналогічного рівня обороту до 2023 року, 20 відсотків прогнозують зростання, порівняно із середньозваженим показником, 26 відсотків очікують

Рисунок 5.

Прогнози на 2024 рік щодо вашого бізнесу порівняно з 2023 роком (у гривнях)

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

42.5%

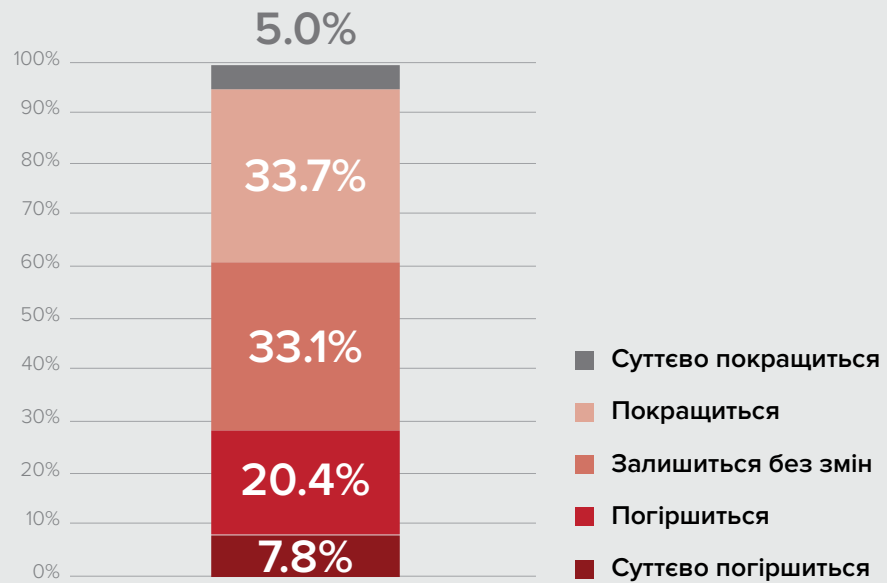
усіх підприємств планують зберегти нинішній штат працівників

значного зростання обороту. Більше половини підприємств не бачать перспектив зростання товарообігу у 2024 році.

Більшість підприємств очікують або збереження, або збільшення кількості працівників у 2024 році. Зокрема, 42,5 відсотка підприємств очікують збереження поточної робочої сили, тоді як 40,5 відсотка очікують збільшення до 40 відсотків (Рисунок А-10). Лише 7,3 відсотка підприємств очікують реструктуризацію, яка може призвести до скорочення кількості працівників до 40 відсотків. Нарешті, 5,7 відсотка підприємств очікують скорочення кількості працівників на 50-100 відсотків, що потенційно призведе до закриття бізнесу. Загалом, очікування щодо кількості працівників у 2024 році можна вважати (дещо) оптимістичними та можуть призвести до поступового підвищення заробітної плати.

Рисунок 6.

Які ваші очікування щодо фінансово-економічного стану вашого підприємства у 2024 році?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Майже 23%

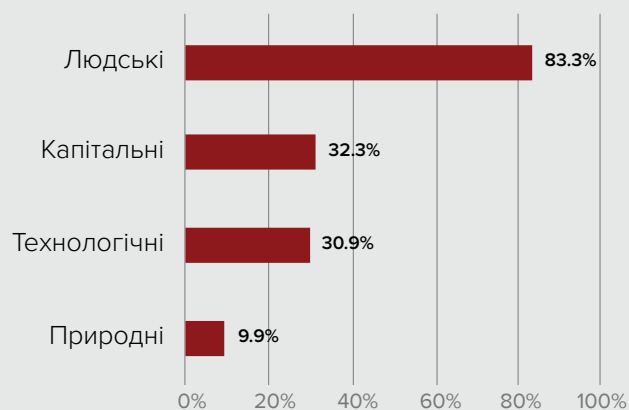
респондентів очікують значного падіння ВВП на ринку

Оцінка ММСП щодо їхніх фінансових умов у 2024 році дуже схожа. Близько третини респондентів очікують покращення свого матеріального становища, ще третина не очікує змін, а п'ята частина очікує погіршення. Розподіл відповідей є досить збалансованим: підприємства порівну розподілені між очікуваннями різкого покращення чи різкого погіршення. Це свідчить про помірний рівень ділового оптимізму на 2024 рік (Рисунок 6).

Незважаючи на помірний оптимізм щодо розвитку власного бізнесу, підприємці мають помітно більш песимістичний погляд на перспективи української економіки (Рисунок А-11). Майже 23 відсотки респондентів очікують значного падіння ВВП, 15,7 відсотка прогнозують помірне падіння, а 22,6% очікують нульового зростання. Таким чином, понад 60% респондентів не бачать перспектив зростання української економіки у 2024 році.

Рисунок 7.

Які ресурси будуть головними для післявоєнного відновлення вашої компанії?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Зараз основна увага підприємців зосереджена на збереженні людського капіталу на своїх підприємствах. Вони активно шукають можливості утримати своїх найцінніших працівників принаймні до кінця війни (Рисунок 7). Це підкреслює поширену на ринку проблему забезпечення талановитих кадрів і відповідну тенденцію зростання заробітної плати. Важливими завданнями також вважаються збереження капіталу або його відновлення через репарації чи інші платежі, разом із придбанням нових технологій. За результатами опитування кожен десятий підприємець зазначив важливість природних ресурсів у післявоєнній відбудові, що свідчить про концептуальний зсув підприємців у бік постіндустріальної економіки.

РОЗДІЛ II.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ММСП

6%

компаній були змушені припинити діяльність більш ніж на 1 рік

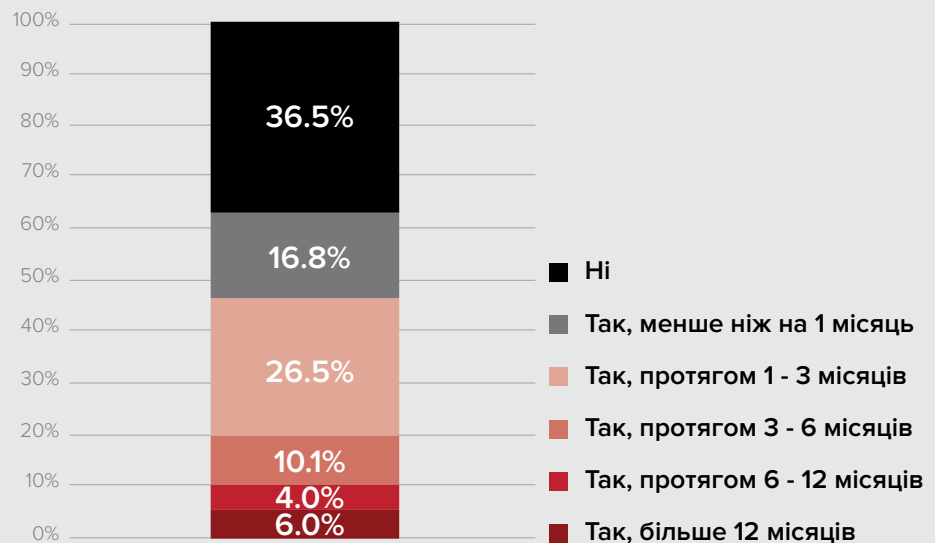
Головні результати:

- Дві третини українських малих і середніх підприємств були змушені повністю або частково припинити діяльність під час повномасштабного вторгнення. Водночас 36,5 відсотка підприємств зуміли продовжити роботу без перерви, а 6 відсотків були змушені зупинитися на рік і більше.
- Наразі підприємства мають значні невикористані потужності, які планується поступово почати використовувати у 2024 році.
- Незважаючи на війну, що триває, бізнес-спільнота адаптувалася до ситуації, забезпечивши фінансову стабільність.
- Масового переміщення бізнесу з регіонів, які постраждали від бойових дій, в інші регіони України не було. Підприємці вважають безпеку основним фактором переїзду; тому вони очікують швидкого повернення на деокуповані території після закінчення війни.

Війна глибоко вплинула на економіку України. Деякі підприємства були змушені припинити роботу або переїхати в безпечніші райони.

Рисунок 8.

Чи припиняла Ваша компанія роботу через повномасштабне вторгнення?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Витіснення кваліфікованих спеціалістів викликало необхідність значної реструктуризації підприємств. Згідно з результатами опитування, дві третини українських малих і середніх підприємств повністю або частково припинили діяльність під час повномасштабного вторгнення. Лише 36,5 відсотка підприємств змогли продовжити роботу без перерв, тоді як 6 відсотків були змушені припинити діяльність на рік або довше (Рисунок 8).

Військові дії призвели до зниження використання виробничих потужностей в Україні. Після вторгнення в лютому 2022 року рівень використання виробничих потужностей серед ММСП знизився з 72,4 відсотка до 45,7 відсотка (Табл. 5). У 2023 році компанії досягли успіхів у поступовому відновленні завантаження своїх потужностей

Таблиця 5.

Середньозважений рівень використання потужностей

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Середньозважений рівень використання потужностей	Відсоток
До повномасштабного вторгнення	72,4%
2022 рік	45,7%
2023 рік	53,4%
2024 рік (прогноз)	56,0%

із середньозваженим показником 53,4 відсотка. Згідно з прогнозами ММСП, очікується, що цей середньозважений відсоток збільшиться до 56 відсотків у 2024 році.

Лише
9.5%

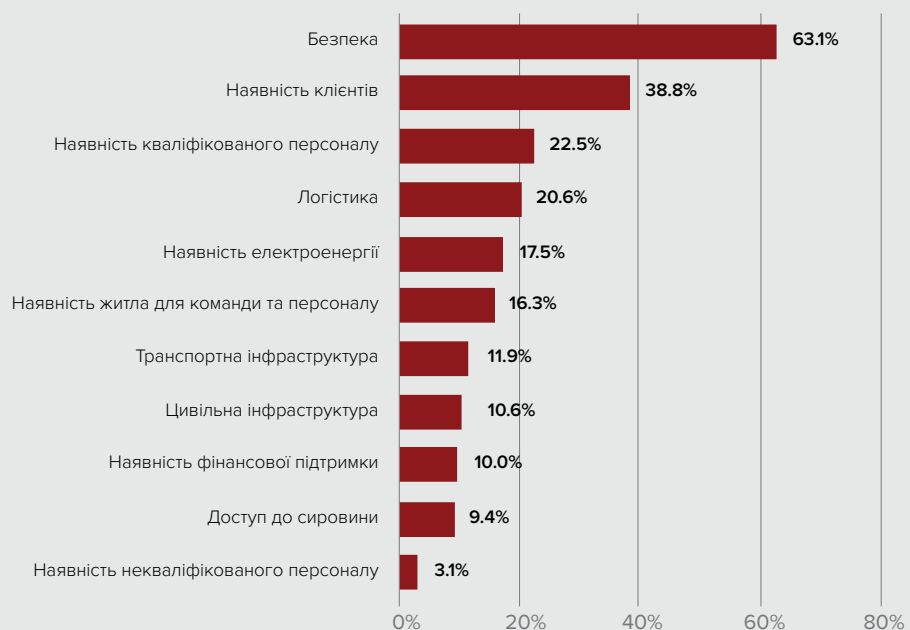
компаній зазначили, що не зазнали фінансових втрат внаслідок війни

езультати останнього опитування свідчать про обмежену кількість підприємств, які переїжджають із постраждалих від війни регіонів в інші частини України. З початку широкомасштабної агресії було повністю або частково переміщено понад 13 відсотків підприємств, що працювали. Лише 4,3 відсотка респондентів перемістили свої компанії (Рисунок А-12). Основними причинами переміщення компанії були занепокоєння щодо ситуації з безпекою (зазначили 63,1 відсотка компаній), доступу до споживачів (38,8 відсотка опитаних компаній) і доступу до кваліфікованої робочої сили (22,5 відсотка опитаних компаній). Однак варто зазначити, що в опитуванні немає інформації про підприємства на окупованих територіях, які могли бути зруйновані, закриті чи пограбовані. Можна припустити, що багато підприємств намагалися переїхати в інші регіони, щоб продовжити діяльність у складних умовах.

Безпека стала основним фактором, що впливає на рішення бізнесу щодо вибору регіону для переїзду (Рисунок 9). Компанії також враховували такі фактори, як близькість до клієнтів, наявність

Рисунок 9.

Які основні фактори вплинули на вибір нового регіону, якщо ви переїхали?

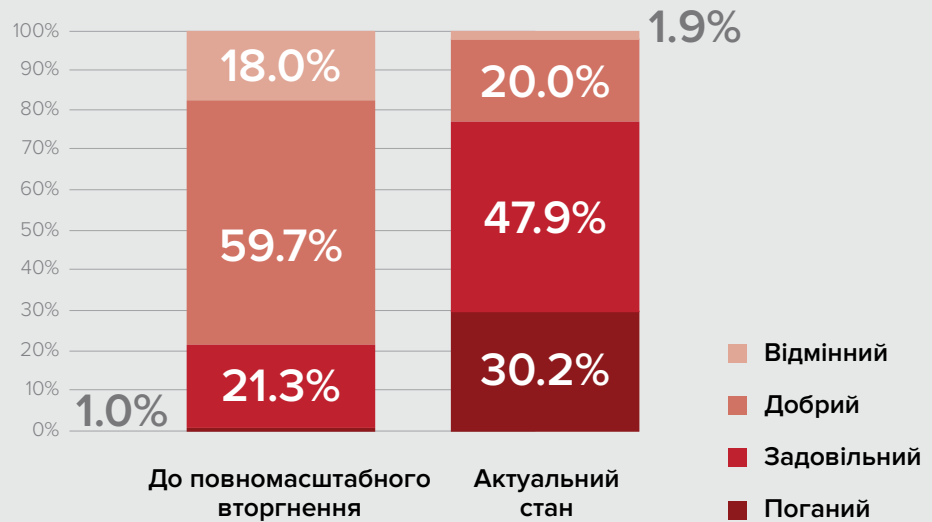

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

кваліфікованої робочої сили в регіоні, наявність необхідної логістики та інфраструктури. Ці дані дозволяють зробити висновок, що враховуючи значну важливість безпеки, підприємства зможуть відносно швидко переміститися на попередні території після закінчення війни.

Рисунок 10.

Як ви оцінюєте поточні фінансові та економічні умови вашого підприємства?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Фінансові втрати компаній через війну суттєво відрізняються. Лише 9,5 відсотка компаній зазначили, що не мали фінансових втрат, тоді як приблизно 10 відсотків компаній зазнали збитків на суму до 10 тис. доларів США. Середньозважена сума фінансових збитків компаній становить 227 тис. доларів США (Рисунок А-13).

5%

Середньозважене скорочення кількості працівників у 2023 році порівняно з 2022 роком

До повномасштабного вторгнення 59,7 відсотка компаній вважали свій фінансово-економічний стан добрим, тоді як 18 відсотків оцінювали стан своєї компанії як відмінний. Наразі майже третина малих і середніх підприємств (30,2 відсотка) в Україні вважають свій фінансово-економічний стан поганим, ще 47,9 відсотка оцінюють свій стан як задовільний. Лише трохи більше 20 відсотків компаній в Україні вважають свій фінансово-економічний стан добрим або відмінним (Рисунок 10).

16%

Середньозважене скорочення кількості працівників у 2023 році порівняно з 2021 роком

Попри боротьбу з фінансовими втратами, 47 відсотків підприємців вказують на покращення своїх бізнес-результатів у 2023 році порівняно з 2022 роком. Однак, порівняно з 2021 роком, лише 27 відсотків підприємств відзначили покращення, підкреслюючи значні потреби у відновленні, щоб досягти попереднього рівня (Рисунок А-14).

У 2023 році кількість працівників ММСП впала на 5 відсотків порівняно з 2022 роком і на 16 відсотків порівняно з 2021 роком. Ці статистичні дані значно нижчі за попередні оцінки щодо очікуваних втрат робочих місць, підтверджують думку про те, що підприємці активно прагнуть зберегти свою робочу силу (Рисунок А-15, А-16).

Підприємства активно використовують можливості для відновлення повної зайнятості. Частка працівників, зайнятих неповний робочий день, помітно зменшилася, різко впавши з майже 25 відсотків до 13 відсотків з 2022 по 2023 рік. Такі фактори, як мобільність робочої сили та підвищення заробітної плати, сприяли цій зміні, що спонукало компанії повертати працівників до повної зайнятості (Рисунок А-17).

Приблизно дві третини компаній не працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб, тоді як ще в одній п'ятій частині компаній частка ВПО становить до 10 відсотків від загальної кількості працівників (Рисунок А-18). Приблизно 15 відсотків компаній мають значну кількість внутрішньо переміщених осіб. Середньозважений показник працівників, які мають статус внутрішньо переміщених осіб, становить 9,8 відсотка.

РОЗДІЛ III.

ГАЛУЗЕВИЙ АНАЛІЗ

25%

компаній здійснили повний переїзд або відкрили додаткові офіси та філії в західних регіонах країни

лише 11.5%

будівельних компаній не зупиняли свою діяльність

76.9%

ІТ та аграрних компаній не припиняли свою діяльність протягом усього періоду повномасштабного вторгнення

Головні результати:

- Такі сектори, як виробництво, будівництво, громадське харчування, готелі та туризм, зазнали основного тягара несприятливих наслідків війни, тоді як сільське господарство, сфера телекомунікації та сектори маркетингу, консалтингу та дизайну продемонстрували стійкість.
- Третина компаній мали перерву у роботі через війну, яка тривала більше трьох місяців.

Більше половини компаній повідомили про фінансові втрати до 100 тис. доларів США через війну.

Більшість компаній націлені насамперед на внутрішній ринок, з обмеженою присутністю на зовнішніх ринках. Зокрема, значну участь у зовнішньоекономічній діяльності виявляють підприємства будівельної та торгівельної сфер. Більшість компаній зазнали збитків на суму до 100 тис. доларів США, хоча вплив значно відрізнявся в різних секторах. Найменше від війни постраждали агропромисловий і телекомунікаційний сектори, тоді як будівельний сектор зазнав найбільшого впливу. Значних фінансових втрат зазнала переробна промисловість, а найменших – сфера послуг.

За офіційними даними уряду, війна завдала значних збитків великим і середнім підприємствам України. За дев'ять місяців 2022 року компанії повідомили про загальний збиток у 134,7 млрд грн (Табл. 6). За аналогічний період 2021 року ці компанії мали 321,8 млрд грн прибутку. Найбільші збитки зазнали підприємства переробної промисловості (82,7 млрд грн) та енергетика (постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря) (75,9 млрд грн). Хоча у 2023 році відбулося поступове відновлення прибутковості українських підприємств, загальний прибуток досяг лише 27 відсотків довоєнного рівня.

Значна частка великих і середніх підприємств, які раніше звітували про збитки, відновили довоєнний рівень прибутковості (Табл. 7). Наразі три з чотирьох компаній є прибутковими, тоді як у 2022 році прибутковим був лише один із двох. Серед галузей найменшу частку прибуткових підприємств фіксують у добувній промисловості та розробленні кар'єрів; постачанні електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря; а також водопостачанні, водовідведенні та поводженні з відходами. Важливо зазначити, що всі ці галузі працюють в певній формі регулювання цін.

Перший рік війни призвів до обвалу ВВП і негативно вплинув на всі сектори національної економіки (Рисунок А-19). Однак у 2023 році економіка почала поступово відновлюватися, і очікується, що ця тенденція продовжиться у 2024 році. Зростання ВВП можна

- 1 Без урахування тимчасово окупованої російської федерації та частини територій, на яких ведуться або велися бойові дії.
- 2 Інформація формується на основі фактично поданих підприємствами звітів.

Таблиця 6.

Прибуток/збиток великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності, січень – вересень 2021-2023 рр.

Сектор	Січень-вересень 2021 року Прибуток/ збиток, млн. грн	Січень-вересень 2022 року Прибуток/ збиток, млн. грн	Січень-вересень 2023 року Прибуток/ збиток, млн. грн
Промисловість	321,833.6	-134,712.8	87,963.3
Добування корисних копалин	159,185.0	25,917.8	33,374.2
Виробництво	143,857.8	-82,702.7	71,870.6
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	18,547.2	-11,015.1	38,305.0
текстильна промисловість, пошиття одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1,001.7	160.4	2,565.9
виробництво виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфія	6,205.8	1,709.8	4,680.3
виробництво коксу та продуктів переробки нафти	9,786.8	-3,293.6	-665.6
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	12,247.0	-26,715.4	5,835.0
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	4,512.1	3,391.6	3,928.0
виробництво гумових і пластмасових виробів, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	11,854.3	-10,455.7	8,465.9
виробництво основних металів, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	73,051.0	-21,086.9	-7,486.9
інженерія	3,893.9	-14,704.3	12,842.5
виробництво комп'ютерної, електронної та оптичної продукції	433.2	184.4	2,280.0
виробництво електрообладнання	261.6	445.9	985.3
виробництво машин та устаткування, що не входять до інших угруповань	481.8	-10,393.8	2,235.9
виробництво автотранспортних засобів, причепів, напівпричепів та іншого транспортного обладнання	2,717.3	-4,940.8	7,341.3
виробництво меблів та інше виробництво, ремонт і монтаж машин і устаткування	2,758.0	-693.5	3,400.5
Електрика, газ, пара та кондиційоване повітря	19,968.0	-75,872.6	-16,507.8
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	-1,177.2	-2,055.3	-773.7

Джерело: Державна служба статистики України

Таблиця 7.

Прибуток/збиток великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності січень-вересень 2021 - 2023 рр.

Сектор	Січень-вересень 2021 року Прибуткові підприємства % до загальної кількості підприємств	Січень-вересень 2022 року Прибуткові підприємства % до загальної кількості підприємств	Січень-вересень 2023 року Прибуткові підприємства % до загальної кількості підприємств
Промисловість	74,9	56	73,8
Добування корисних копалин	74,4	46,3	62,8
Виробництво	79,3	60	80,8
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	74,1	66,1	82,2
текстильна промисловість, пошиття одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	84,6	74,3	89,6
виробництво виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфія	93,0	67,4	82,1
виробництво коксу та продуктів переробки нафти	64,3	50	63,6
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	81,3	54,5	73,1
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	97,8	76,2	82,6
виробництво гумових і пластмасових виробів, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	87,2	51,1	84,3
виробництво основних металів, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	82,6	56,6	76,8
інженерія	73,9	54,9	78,0
виробництво комп'ютерної, електронної та оптичної продукції	82,1	66,7	89,7
виробництво електрообладнання	67,4	57,5	77,8
виробництво машин та устаткування, що не входять до інших угруповань	79,2	50,6	70,6
виробництво автотранспортних засобів, причепів, напівпричепів та іншого транспортного обладнання	68,5	54,9	81,4
виробництво меблів та інше виробництво, ремонт і монтаж машин і устаткування	74,4	50	83,0
Постачання електроенергії, газу, пари, кондиціонування повітря	57,9	47,3	48,8
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	58,7	26,2	52,1

1. Без урахування тимчасово окупованих Російською Федерацією територій та частини територій, на яких ведуться/велися військові дії.
2. Інформація, складена за звітами підприємств..

Джерело: ДССУ

Рисунок 11.

Чи припинила діяльність ваша компанія через повномасштабне вторгнення?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

пояснити насамперед збільшенням інвестицій та скороченням дефіциту торгового балансу (Рисунок А-20).

Рисунок 12.

Чи займаєтеся Ви зараз зовнішньоекономічною діяльністю?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Повномасштабне вторгнення змусило український бізнес тимчасово призупинити свою діяльність. Найбільше постраждали сектори будівництва, готельного бізнесу та туризму (Рисунок 11). Лише 11,5 відсотка будівельних компаній змогли підтримувати свою діяльність, а 26,3 відсотка зазнали перерви на шість місяців або більше. Найменше постраждали сектори інформаційних технологій (ІТ) і сільське господарство: 76,9 відсотка компаній у цих секторах продовжували працювати протягом усього періоду повномасштабного вторгнення.

Більшість респондентів зазначили, що їхня компанія не переїжджала під час повномасштабного вторгнення. ІТ-індустрія є найбільш мобільним сектором: 25 відсотків компаній або повністю переміщені, або відкривають додаткові офіси та філії в західному регіоні країни (Рисунок А-21).

Більше половини респондентів зазначили, що їхні компанії не займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Промисловий сектор є єдиним сектором, орієнтованим на зовнішні ринки, у якому 59 відсотків компаній беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності. Серед цих компаній 15 відсотків займаються експортними операціями, 14 відсотків – імпортними операціями, 20 відсотків – як експортними, так і імпортними операціями, а 10 відсотків планують вийти на міжнародні ринки у 2024 році. Компанії в секторі торгівлі переважно зосереджені на імпорті товарів та послуг, що становить 32 відсотки респондентів (Рисунок 12).

Лише 9,5 відсотка респондентів вказали, що їхня компанія не зазнала фінансових втрат через повномасштабне вторгнення. Такі сектори,

Рисунок 13.

Як ви оцінюєте свої фінансові втрати через повномасштабне вторгнення?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок 14.

Які ваші очікування щодо фінансово-економічних умов вашого підприємства у 2024 році?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

61.2%

компаній вважають, що українська економіка не зростатиме наступного року або матиме рецесію

як маркетинг, консалтинг і дизайн, зазнали найменших втрат: 14 відсотків компаній не повідомили про фінансові збитки, так само 15 відсотків компаній у секторі торгівлі повідомили про відсутність збитків. З іншого боку, 55 відсотків промислових компаній зазнали збитків у 100 тис. доларів США або більше (Рисунок 13).

Приблизно три п'ятих (60,7 відсотка) компаній вважають, що їм знадобиться додаткове фінансування в розмірі до 300 тис. доларів США протягом наступних трьох років. IT-компанії, а також сектор маркетингу, консалтингу та дизайну мають найнижчі фінансові потреби: 34 відсотки та 24 відсотки відповідно оцінюють потребу менше 30 тис. доларів США. Будівельний сектор вказав на найбільшу потребу в додатковому фінансуванні: 14 відсотків будівельних компаній оцінили свої потреби у фінансуванні на понад 10 мільйонів доларів США. Так само 12 відсотків компаній у промисловому секторі висловили потребу у фінансуванні, що перевищує 10 мільйонів доларів США (Рисунок А-22).

Переважна більшість компаній (79,3 відсотка) не планує залучати іноземні інвестиції. Сектор туризму виділяється найбільшою часткою компаній, які планують залучати іноземні інвестиції, 26 відсотків компаній висловлюють такі наміри, тоді як лише п'ять відсотків респондентів у будівельному секторі оголосили про плани залучення іноземних інвестицій у понад 1 мільйон доларів США (Рисунок А-23).

Найбільш оптимістично щодо зростання обороту налаштовані представники сфери маркетингу, консалтингу та дизайну. У цьому

секторі 25 відсотків компаній очікують зростання на 50 і більше відсотків, що свідчить про значний оптимізм, тоді як 11 відсотків прогнозують збільшення свого обороту на 30-50 відсотків. ІТ-сектор також очікує значного зростання: 20 відсотків компаній прогнозують зростання більш ніж на 50 відсотків порівняно з результатами 2023 року. Вісімнадцять відсотків компаній у промисловому секторі мають такий самий прогноз (Рисунок А-24).

Очікується, що найбільше зростання зайнятості відбудеться у промисловості та будівництві. У промисловому секторі 55 відсотків компаній очікують збільшення кількості своїх працівників, 30 відсотків планують незначне збільшення до 10 відсотків, 21 відсоток має на меті найняти додатково 20-40 відсотків персоналу, а чотири відсотки має намір збільшити кількість своєї робочої сили більш ніж на 50 відсотків (Рисунок А-25).

Приблизно 71,8 відсотка компаній не очікують погіршення фінансових та економічних умов у 2024 році. Найбільший оптимізм демонструють такі сектори, як маркетинг, консалтинг і дизайн, причому 60 відсотків компаній вважають, що їхні фінансові та економічні умови або покращаться, або значно покращаться. Найбільш песимістичні очікування мають компанії в секторах ІТ та будівництва, де 36 відсотків компаній в обох секторах очікують погіршення своїх фінансових та економічних умов (Рисунок 14).

Три п'ятих (61,2 відсотка) компаній вважають, що економіка України не буде розвиватися або може увійти в рецесію в наступному році (Рисунок А-26). Найнегативніші очікування у будівельному секторі: майже половина (47 відсотків) компаній очікують спаду економіки України у 2024 році.

РОЗДІЛ IV.

РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Головні результати:

- Існують значні регіональні відмінності: підприємства, розташовані у східному та південному регіонах України, зазнають приблизно в 1,5 рази більших збитків, ніж у західній частині країни.
- Найбільший потенціал для відновлення у 2024 році має бізнес у східних областях України.
- Близько третини компаній повідомляють про наявність податкових боргів.

18.2%

компаній на сході
були змушені
припинити свою
діяльність на більш
ніж 12 місяців

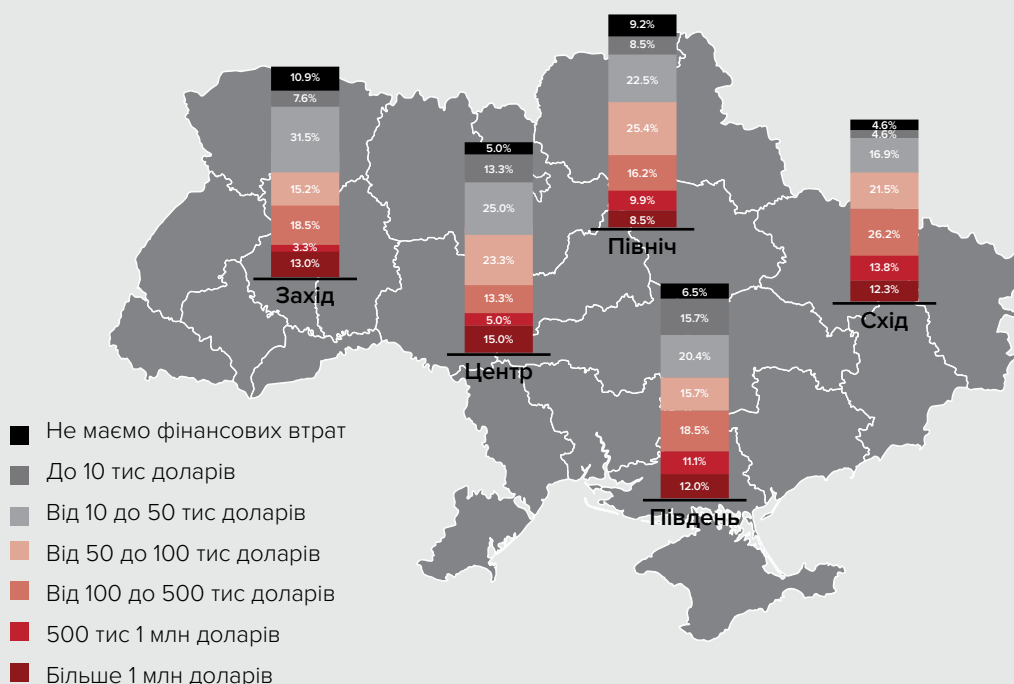
Основний тягар повномасштабного вторгнення припадає на східні та південні регіони. Після агресії 18,2 відсотка компаній на сході були змушені припинити свою діяльність на більш ніж 12 місяців, тоді як у південних регіонах 12,7 відсотка компаній припинили діяльність на 12 місяців і більше (Рисунок А-27).

Зовнішньоекономічною діяльністю займається більшість підприємств західних і північних регіонів (Рисунок А-28), причому 51,6 відсотка підприємств західного та 37,9 відсотка північного регіонів беруть участь в імпорті чи експорті товарів. Натомість східний регіон має найменшу частку компаній, які займаються експортно-імпортною діяльністю – 33,8 відсотка.

Найменше втрат від повномасштабного вторгнення зазнали підприємства західного та північного регіонів, 10,9 відсотка респондентів західного регіону та 9,2 відсотка північного регіону заявили, що не зазнали втрат через агресію (Рисунок 15).

Рисунок 15.

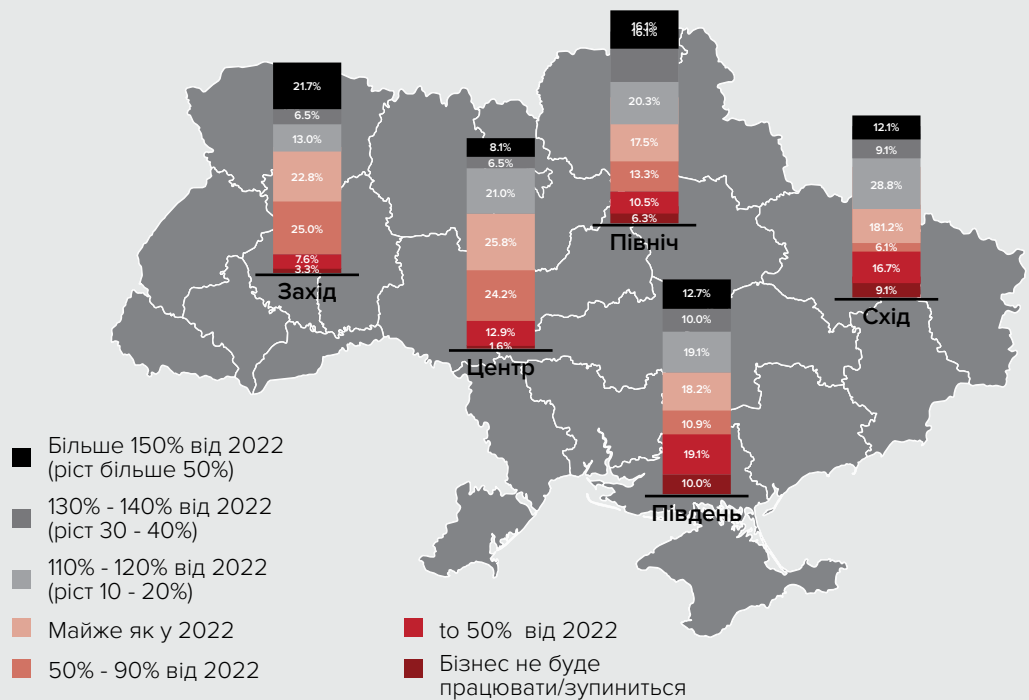
Які, за вашими оцінками, фінансові втрати вашого бізнесу через повномасштабне вторгнення?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок 16.

Прогнози на 2024 рік щодо Вашого бізнесу - порівняно з 2023 роком (у гривнях)

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Компанії, розташовані на сході та півночі України, виявили найбільшу потребу в додатковому фінансуванні протягом наступних трьох років. Десять відсотків респондентів зі східного регіону оцінюють потребу вище трьох мільйонів доларів США, тоді як у північному регіоні цей показник становить 9,8 відсотка (Рисунок А-29).

Компанії в західному та північному регіонах мають найвищі очікування щодо зростання обороту своїх компаній між 2023 і 2024 роками. Так, 32,2 відсотка компаній у північному регіоні очікують зростання на 30 відсотків або вище, 28,2 відсотка компаній у західному регіоні очікують таке зростання (Рисунок 16).

Таблиця 8.

Закриття та реорганізація юридичних осіб

Регіон	Всього	Всього % підприємств за регіонами
Дніпропетровська	313	1.9%
Донецьк	77	5.1%
Запоріжжя	175	3.6%
Луганська	20	9.3%
Миколаїв	109	2.9%
Суми	132	4.3%
Харків	276	2.8%
Херсон	44	7.5%
Чернігів	131	4.2%
Україна	4,118	2.3%

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Таблиця 9.

Підприємства
з податковими боргами

Регіон	Всього	% підприємств за регіонами
Дніпропетровська	5,031	30,2%
Донецьк	438	29,0%
Запоріжжя	1,375	28,3%
Луганська	61	28,4%
Миколаїв	1,281	34,5%
Суми	943	30,9%
Харків	2,613	26,6%
Херсон	139	23,6%
Чернігів	1,152	37,3%
Україна	55,386	31,0%

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Найбільше зростання кількості працівників очікується на заході України. Приблизно половина (56,1 відсотка) компаній на заході країни очікують збільшення штату, причому 30,3 відсотка прогнозують незначне збільшення на 10 відсотків, 20,2 відсотка очікують помірного збільшення на 20-40 відсотків і 5,6 відсотка планують значне збільшення на понад 50 відсотків. Компанії на сході України також виявляють певний оптимізм: приблизно 84 відсотки компаній заявили, що принаймні збережуть нинішній рівень працівників (Рисунок А-30).

Представники компаній із західного та східного регіонів мають найоптимістичніші прогнози щодо фінансово-економічного стану своїх компаній у 2024 році. Аналогічно, компанії з північної частини країни також мають позитивні очікування. На заході 43,8 відсотка компаній очікують покращення свого фінансово-економічного становища. На сході цей відсоток дещо нижчий – 42,2 відсотка. Крім того, 37,2 відсотка компаній на півночі також очікують покращення своїх фінансових та економічних умов (Рисунок А-31).

Таблиця 10.

Підприємства
з нерухомістю

Регіон	Всього	% підприємств за регіонами
Дніпропетровська	3,536	21,2%
Донецьк	451	29,9%
Запоріжжя	1,157	23,8%
Луганська	65	30,2%
Миколаїв	1,078	29,1%
Суми	964	31,6%
Харків	2,228	22,7%
Херсон	193	32,7%
Чернігів	1,068	34,6%
Україна	41,513	23,2%

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Таблиця 11.

Чистий прибуток
(виручка), 2022 рік,
млн грн

Регіон	Всього	Динаміка %
Дніпропетровська	2,041,631	40,5%
Донецьк	159,628	-5,4%
Запоріжжя	385,279.6	-38,9%
Луганська	10,013.25	161,7%
Миколаїв	196,934	0,6%
Суми	162,919.1	17,0%
Харків	474,689.8	-38,2%
Херсон	19,548.2	-18,7%
Чернігів	218,733.3	110,0%
Україна	16,550,387	28,2%

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

У Херсонській та Луганській областях (як видно з [Таблиці 8](#)) у 2022 році припинила діяльність вища за середню частка підприємств – 7,5 відсотка та 9,3 відсотка відповідно, що значно перевищує середній показник по країні (2,3 відсотка).

У Чернігівській та Миколаївській областях у 2022 році несплачену податкову заборгованість мали відповідно 37,3 відсотка та 34,5 відсотка підприємств, що вище середнього по Україні показника в 31 відсоток ([Табл. 9](#)).

Частка компаній, які володіють своїми робочими приміщеннями, вища, ніж частка компаній, які їх орендують. ([Табл. 10](#)). Зокрема, у Луганській, Миколаївській, Сумській, Херсонській та Чернівецькій областях майже в 1,5 рази більше компаній, які володіють робочими приміщеннями, порівняно з середнім рівнем по Україні. З іншого боку, Дніпропетровська та Харківська області за часткою компаній, які володіють своїми приміщеннями, поступаються середньому по країні.

У 2022 році компанії, розташовані в прифронтових регіонах Запорізької, Херсонської та Донецької областей, зазнали значного

Таблиця 12.

Чистий прибуток/збиток,
2022 рік, млн грн

Регіон	Всього	Тенденція %
Дніпропетровська	-29,984	-117,8%
Донецьк	-13,839	-174,8%
Запоріжжя	5,303.78	-89,8%
Луганська	733.42	50,1%
Миколаїв	-17,664.3	-276,9%
Суми	2,433.57	-78,4%
Харків	-3,160.07	-116,2%
Херсон	-3,146.78	-371,2%
Чернігів	18,535.18	4,2%
Україна	-30,890.3	-103,0%

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

падіння чистого прибутку. Водночас Чернігівська область, яка з лютого по квітень 2022 року перебувала під окупацією російських військ, продемонструвала удвічі більше доходів. Підприємства Луганської області також показали зростання доходів за рахунок продажу складських запасів (Табл. 11).

Майже всі регіони повідомили про зменшення кількості компаній і пов'язану з цим втрату прибутку. Найбільше збитків зазнали Миколаївська, Донецька, Дніпропетровська, Херсонська та Харківська області (Табл. 12).

РОЗДІЛ V.

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ

78.5%

всіх підприємств були представлені чоловіками

21.5%

всіх підприємств були представлені жінками

1 В опитуванні 78,5% відповідей надійшли від підприємств, якими керують чоловіки, а 21,5% - від жінок..

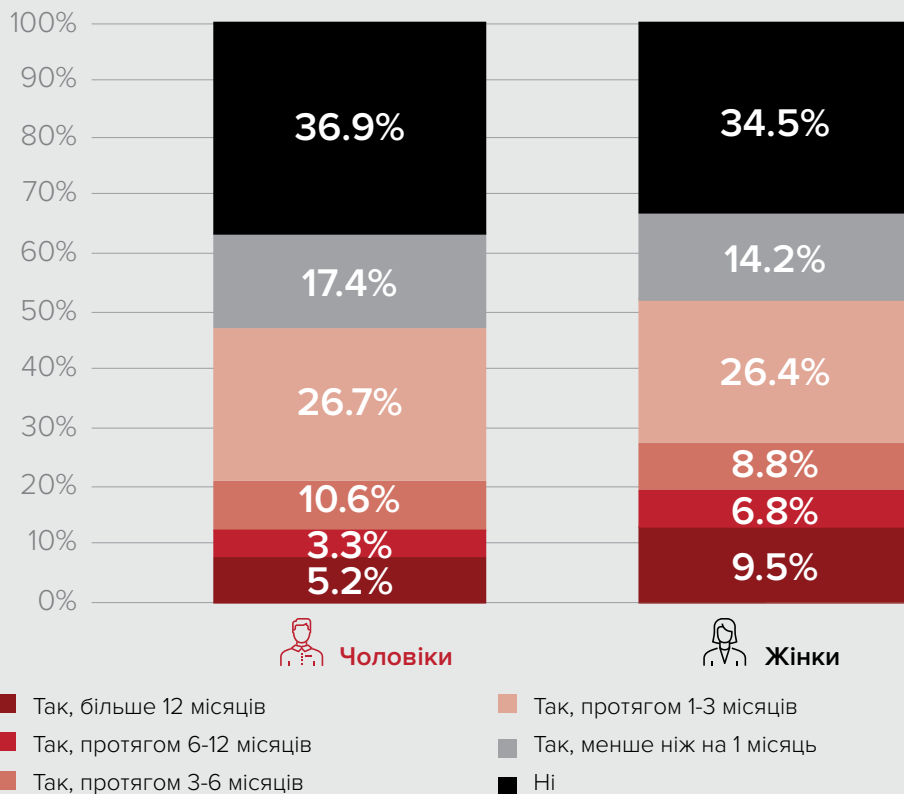
Головні результати:

- Підприємства, очолювані жінками, у середньому мають такий же рівень стійкості, як і ті, які очолювали чоловіки. Проте 9,5 відсотка жінок-керівників закрили свій бізнес у порівнянні з лише 5,2 відсотка чоловіків-керівників. Уточнене розуміння бізнес-рішень керівниць підкреслює, що у разі неминучої небезпеки жінки більш схильні думати про безпеку своїх співробітників і призупинити або закрити свій бізнес.
- Підприємці, як правило, більше зосереджуються на місцевих ринках, у той час як чоловіки більш схильні керувати бізнесом на регіональному та національному рівнях. Незважаючи на ці відмінності, підприємства, очолювані жінками, досягли такого ж рівня успіху, як і ті, які очолювали чоловіки.
- Чоловіки, як правило, виявляють дещо більший оптимізм щодо перспектив розвитку економіки України у 2024 році порівняно з жінками.

В Україні гендерна нерівність низька, і чоловіки, і жінки беруть активну участь у суспільному житті та бізнесі. Різниця в результатах між підприємствами, якими керують чоловіки та жінки, відносно незначна. Проте виникають відмінності у сприйнятті поточного економічного ландшафту, а також перспектив на 2024 рік. Жінки більш схильні надавати пріоритет безпеці свого бізнесу, про що свідчить більша частота закриття бізнесу під час небезпеки. Тоді як лише 5,2 відсотка керівників-чоловіків припинили роботу свого

Рисунок 17.

Чи припинила діяльність ваша компанія через повномасштабне вторгнення?

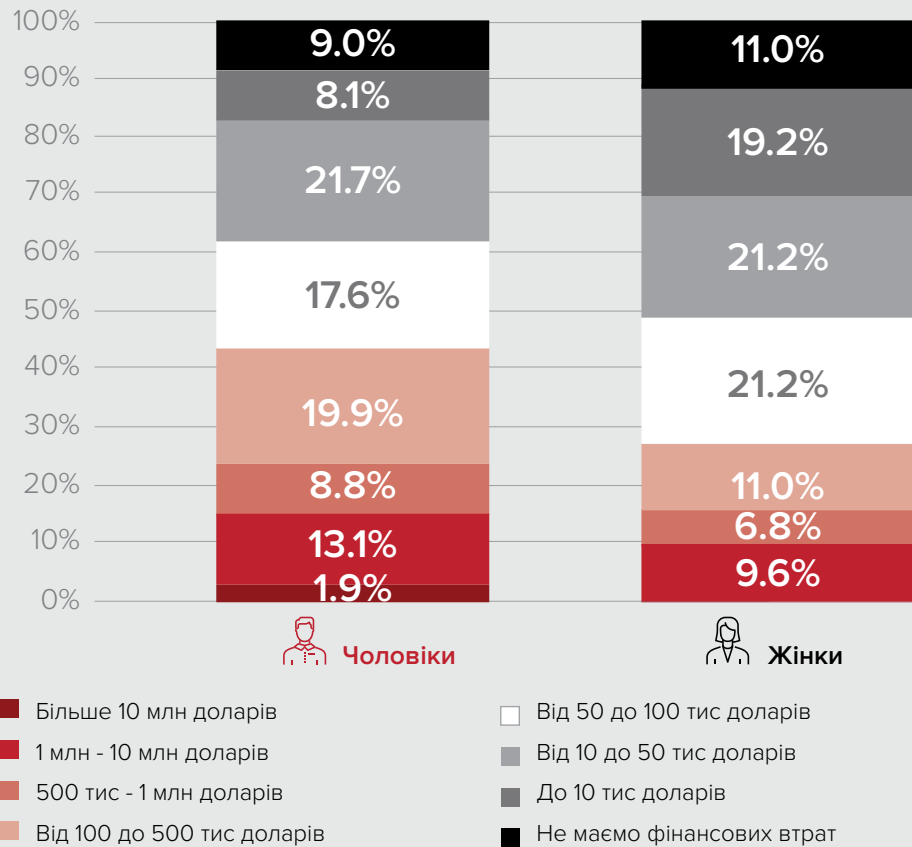
Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

бізнесу, серед керівників-жінок 9,5 відсотка вирішили це зробити (Рисунок 17).

Різниця у рішенні перенести бізнес між жінками та чоловіками-менеджерами та власниками бізнесу була незначною. Переважна

Рисунок 18.

Якими, на вашу думку, будуть фінансові втрати вашої компанії через війну?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

лише
20%

жінок і чоловіків планують отримати іноземні інвестиції

більшість респондентів (87,8 відсотка жінок і 86,2 відсотка чоловіків) вирішили не переносити свій бізнес, тоді як 3,4 відсотка жінок і 4,6 відсотка чоловіків вирішили переїхати в новий регіон (Рисунок А-32).

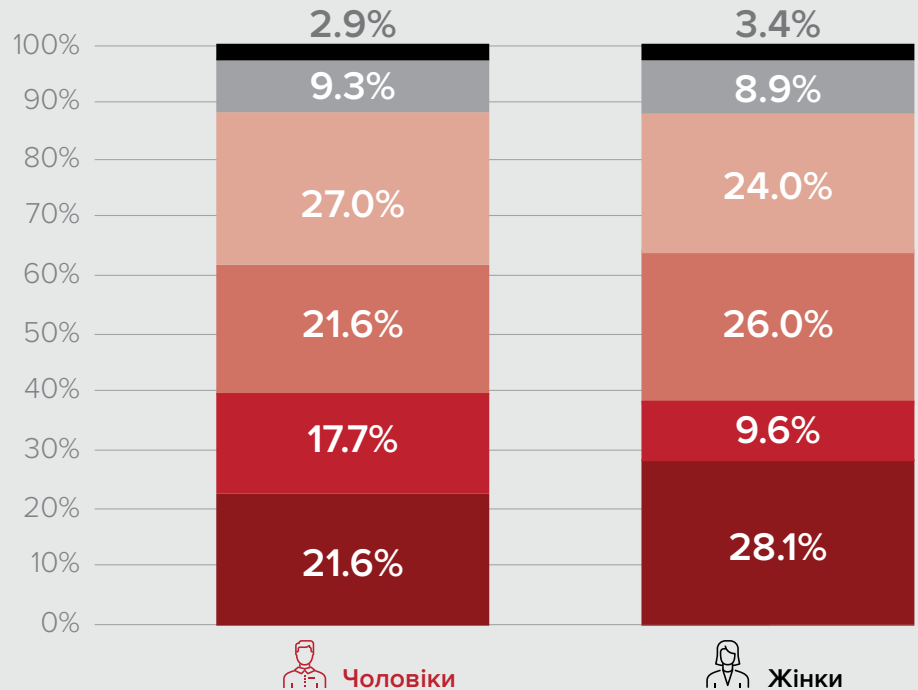
Три п'ятих респондентів (61,8 відсотка жінок і 55,9 відсотка чоловіків) не ведуть зовнішньоекономічної діяльності (Рисунок А-33). Ця різниця в основному стосується сфери бізнесу, яку ведуть чоловіки та жінки. Жінки зазвичай обирають бізнес-сектори, які задовольняють місцеві потреби в певних сферах, наприклад, продаж товарів або надання послуг. З іншого боку, чоловіки, як правило, керують бізнесом регіонального чи національного масштабу. Втрати від війни ММСП, якими керують жінки, трохи нижчі, ніж ті, якими керують чоловіки (Рисунок 18).

Нижчий рівень збитків на підприємствах, очолюваних жінками, означає меншу потребу в додаткових ресурсах. Зокрема, 75 відсотків ММСП, якими керують жінки, передбачають відносно меншу потребу в додаткових ресурсах для відновлення та розвитку свого бізнесу (до 300 тис. доларів США протягом наступних трьох років), тоді як 43,2 відсотка

керівників-чоловіків оцінюють свої фінансові потреби як відносно високі (більш ніж 300 тис. доларів США на наступні три роки) (Рисунок А-34). Слід зазначити, що лише 20 відсотків керівників як жінок, так і чоловіків планують отримати іноземні інвестиції (Рисунок А-35).

Рисунок 19.

Як ви оцінюєте перспективи української економіки у 2024 році?

- ВВП суттєво скоротиться (на 5% і більше)
- ВВП дещо знизиться (в межах від 1% до 4%)
- фактично ВВП не зміниться порівняно з 2023 роком
- зростання ВВП в межах 1-4%
- зростання ВВП у 2024 році на 5%-9%
- зростання ВВП у 2024 році на 10% і більше

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Очікування ММСП щодо перспектив на 2024 рік майже однакові серед жінок і чоловіків-керівників (Рисунок А-36). Загалом серед менеджерів переважає помірно песимістичний сценарій з очікуванням некритичних втрат. Водночас жінки-керівники частіше намагаються зберегти наявний персонал порівняно з чоловіками-керівниками (Рисунок А-37). Ця різниця в думках, ймовірно, пов'язана з меншим розміром бізнесу, яким керують жінки, і проблемами скорочення без повного припинення діяльності. Найсуттєвіша різниця між керівниками і керівницями пов'язана з їхньою думкою про перспективи української економіки у 2024 році (Рисунок 19). Приблизно 40 відсотків жінок і чоловіків очікують, що економіка занепаде, але жінки більш песимістичні щодо серйозності занепаду. Зокрема, 21,6 відсотка чоловіків і 28,1 відсотка жінок-керівників очікують значного економічного спаду.

...рювання виконується з правої сторони
ють, повинна стояти прямо, без напру-
чайну поставу

РОЗДІЛ VI.

----- ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ММСП ПІД ЧАС ВІЙНИ

**понад
 130
 млрд грн**
 кредитів
 (34 млн доларів США),
 профінансованих за
 програмою “5-7-9%”
 у 2023 році

Головні результати:

- Під час війни, яка тривала, держава надала суттєву підтримку ММСП через різні ініціативи, такі як державні кредитні програми, схеми працевлаштування, податкові пільги, гранти для відкриття нового бізнесу та фінансова допомога переміщеним компаніям.
- Близько чверті компаній отримали допомогу з державних чи міжнародних ресурсів для стимулювання свого бізнесу; для половини цих ММСП така допомога була основоположною для виживання бізнесу.

На тлі конфлікту між Російською Федерацією та Україною спостерігався помітний спад ділової активності, особливо в секторі ММСП. Кілька факторів сприяли цій тенденції, зокрема знищення виробничих потужностей, переміщення бізнесу, матеріально-технічні обмеження, фінансові труднощі, обмежений доступ до ресурсів і зниження попиту. Майже третина підприємств або припинили, або скоротили свою діяльність, що призвело до прямих збитків у розмірі 87 мільярдів доларів США. Відновленню підприємницької діяльності сприяла запроваджена урядом економічна політика воєнного часу, основними елементами якої були:

1. Реалізація кількох важливих рішень щодо дерегуляції.

Для відкриття та переміщення бізнесу потрібні швидкі та стабільні гарантії підключення до наявної інфраструктури, спрощений підхід до моніторингу та нагляду з боку держави.

2. Нова податкова політика, спрямована на зменшення фіскального навантаження на підприємства.

Для суб'єктів господарювання на території індустріальних парків запроваджено фіскальні пільги, які сприяють залученню іноземних інвестицій та створюють перспективи для українських виробників щодо переміщення підприємств на територію індустріальних парків, відновлення роботи та створення робочих місць в умовах воєнного часу.

3. Програми безвідсоткового кредитування для всіх сфер бізнесу.

На початку повномасштабного вторгнення в Україну рішенням уряду були зняті всі обмеження для позичальників за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» з одночасним збільшенням максимальної суми кредиту на одного позичальника до 60 млн грн (1,5 млн дол. США), а процентна ставка за кредитами встановлена на рівні 0 відсотків річних.

Для того щоб розширити можливості підприємців для отримання державної підтримки, уряд вніс зміни до нормативно-правових актів, які регулюють надання фінансової державної підтримки в межах

9,554

українців визначили переможцями, які отримують мікрогранти від держави на загальну суму 2 268 млн грн

програми «Доступні кредити 5-7-9%». Зокрема, знято обмеження щодо отримання державної підтримки для окремих категорій підприємств, які постраждали внаслідок бойових дій. Крім того, ці зміни мають на меті зосередити цю програму виключно на ММСП.

У 2023 році програма «Доступні кредити 5-7-9%» профінансувала понад 130 млрд грн (34 млн дол. США) кредитів, а прямі бюджетні витрати перевищили 16 млрд грн (близько 400 млн дол. США). У 2024 році витрати Програми заплановано на рівні 18 млрд грн.

4. Стимулювання зайнятості.

Для стимулювання працевлаштування переселенців роботодавці отримали компенсацію витрат на оплату праці у 2023 році у розмірі 6700 грн (183 дол. США) (порівняно з 6500 грн у 2022 році) за кожного працевлаштованого переселенця. Для цих осіб єдиний соціальний внесок (ЄСВ) сплачується протягом двох місяців. У 2023 році подано 8134 заяви про виплату компенсації 14703 працевлаштованим внутрішньо переміщеним особам та прийнято 7544 позитивних рішення про надання компенсації 14374 внутрішньо переміщеним особам.

Існує також програма, яка заохочує наймати людей з обмеженими можливостями. Держава відшкодовує витрати на забезпечення розумного пристосування на робочому місці для осіб з інвалідністю в сумі від 67 тис. грн до 100,5 тис. грн за одне робоче місце.

5. Програма є-Робота.

Для сприяння підприємницькій діяльності та створенню робочих місць уряд запустив грантові програми під назвою є-Робота. Вони надають грантову допомогу або співфінансування підприємцям, які починають або розширюють свій бізнес. З першого липня 2022 року успішно реалізовано такі програми:

- Програма мікрокредитування власного бізнесу надає мікрогранти особам, які починають або розширюють свій бізнес. За підсумками програми у 2022 році затверджено мікрогранти на 776,6 млн грн для 3321 суб'єктів підприємницької діяльності, що сприяло створенню 8313 робочих місць.

Також 29 грудня 2023 року 9554 українця визначили переможцями, які отримують мікрогранти від держави на загальну суму 2 млрд 268 млн грн. Очікується, що ці бізнес-проекти створять понад 20 тис. нових робочих місць.

- У квітні 2023 року були запущені грантові програми для підтримки ветеранів у започаткуванні чи розвитку власного бізнесу.

25%

компенсація вартості сільсько-господарської техніки для українських фермерів при купівлі техніки українського виробництва

До 31 грудня 2023 року уряд виділив 100 млн грн 241 грантоотримувачу на створення або розвиток ветеранського бізнесу.

- Програма грантів також доступна для створення або розвитку переробних підприємств. У 2022 році затверджено дотації на суму 1 млрд 428,7 млн грн для 269 підприємців, що сприяло створенню 5020 робочих місць

Станом на 29 грудня 2023 року прийнято позитивні рішення про призначення субсидії 381 отримувачу на суму 1 млрд 953,6 млн грн.

Також в межах програми є-Робота діє грантова програма для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, а також грантова програма для започаткування або розвитку тепличного господарства.

Загалом у 2023 році через є-Робота було видано 12 тис. грантів на загальну суму 5 млрд грн.

13.1%

компаній отримали допомогу від національного уряду

6. Державна підтримка виробництва.

Міністерство економіки України запустило декілька програм стимулювання виробництва на вітчизняних підприємствах:

- Фінансова підтримка держави для модернізації виробництва. Завдяки цій програмі фірми можуть подати заявку на гранти на переробку. Максимальний розмір гранту становить 8 млн грн для фінансування до 500 цільових компаній.
- Стимулювання попиту на українську продукцію. У разі купівлі сільгосптехніки українського виробництва українські аграрії отримують компенсацію у розмірі 25 відсотків вартості цієї техніки.
- Пріоритетність українського виробника під час державних закупівель механічного обладнання. У всіх державних закупівлях механічного обладнання рівень підтримки національного виробника має перевищити 20 відсотків у 2024 році. Замовлення українських товарів полегшує роботу десятків інших українських підприємств, забезпечуючи робочі місця. Якщо відбувається придбання українських товарів, то до 40 відсотків їх вартості повертається до бюджету у вигляді податків.
- Експортно-кредитне агентство (ЕКА). Ця програма стимулює нетоварний експорт і страхування судноплавства, у такий спосіб збільшуючи експортний потенціал країни та створюючи більше робочих місць у вітчизняних компаніях. Банки приймають договір страхування ЕКА як заставу у разі видачі кредитів для виконання експортних контрактів; це дає можливість застрахувати ризик

10.1%

від міжнародних організацій

5.2%

від неурядових організацій

4.5%

від місцевих органи влади

Рисунок 20.

Чи отримувала ваша компанія підтримку після вторгнення?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

неотримання платежів за зовнішньоекономічним договором. ЕКА здійснює страховий захист експорту товарів, робіт і послуг українського походження, за винятком зазначених у статті 8 Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності». У 2023 році ця програма підтримала експорт на 7,5 млрд грн.

З початку повномасштабного вторгнення компанії отримали підтримку від національного уряду, міжнародних організацій, неурядових

Рисунок 21.

Наскільки корисною була ця допомога?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

організацій, місцевої влади, а також іноземного та українського приватного секторів. Загалом 13,1 відсотка компаній отримали допомогу від національного уряду, 10,1 відсотка від міжнародних організацій, 5,2 відсотка від неурядових організацій і 4,5 відсотка від місцевої влади (Рисунок 20).

П'ять найпопулярніших інструментів підтримки, які використовуються МСП під час повномасштабного вторгнення (Рисунок А-38), передбачають: Програму 5-7-9% (14,8 відсотка), грантові програми (10,3 відсотка), податкові пільги (8 відсотків), допомогу для внутрішньо

84

сфери

державного нагляду і контролю та понад 30 інспекційних органів, функції яких дублюються у 24 сферах, а 15 сфер потребують ліквідації

переміщених осіб (7,6 відсотка) та гранти міжнародних партнерів України (6,5 відсотка).

З компаній, які отримали допомогу під час повномасштабного вторгнення, майже половина (48,5 відсотка) вважали підтримку корисною або дуже корисною. Для 32,2 відсотка допомога була певною мірою корисною (Рисунок 21).

Згідно з оцінкою ММСП (Рисунок А-39), найбільш корисною була визнана допомога міжнародних організацій: 77,1 відсотка респондентів вважають таку допомогу корисною або надзвичайно корисною. Підтримка міжнародного приватного сектору також була ефективною, оскільки 73,9 відсотка респондентів вважають таку допомогу корисною або надзвичайно корисною.

Що ще потрібно ММСП?

Окрім зовнішньої допомоги, ММСП визначили особливі потреби, які мають задовольняти державні органи управління економікою. Серед пріоритетів – усунення корупції (66,7 відсотка), покращення доступу до кредитів (42,4 відсотка), впровадження судової реформи (36,4 відсотка), цифровий інструмент бронювання мобілізованих (32,6 відсотка), впровадження податкової реформи (32,5 відсотка). (Рисунок А-40). Ці пріоритети підкреслюють важливість спрощення бізнес-процесів, підвищення адміністративної ефективності та захисту прав бізнесу. Очевидно, що правові реформи мають вирішальне значення для створення необхідної бази для підтримки ММСП та сприяння економічному розвитку України.

Практичні заходи, необхідні компаніям для процвітання та ефективного вирішення проблем, передбачають:

1. Зменшення невизначеності на всіх рівнях, зокрема у зв'язку з усуненням наслідків війни та адаптацією до умов, що склалися. Підприємства прагнуть зменшити регулювання, щоб підвищити свою здатність гнучко реагувати на нові виклики та невизначеність.
2. Надання гарантії з боку держави, що певні нормативні акти щодо діяльності ММСП залишатимуться стабільними. Це особливо важливо для державних програм кредитування, які пропонують пільгові кредити на рік, але без гарантії наявності коштів для наступного кредиту, що змушує бізнес накопичувати надлишкові ресурси замість того, щоб інвестувати їх у своє зростання і розвиток.
3. Важливо, щоб уряд усунув поширену практику оптимізації податків великими підприємствами або ухилення від сплати податків на оплату праці, використовуючи законодавчі прогалини

в нормативно-правових актах щодо ММСП. Для цього потрібні дії з боку уряду, тому податкові переваги надаються лише справжнім ММСП, що запобігає недобросовісним практикам і створює рівні умови для підприємств будь-якого розміру.

4. Для стимулювання зростання МСП надзвичайно важливим є відновлення попиту на товари та послуги, чого можна досягти через заохочення повернення вимушено переміщених осіб, працівників та студентів в Україну. Це дозволить малим і середнім підприємствам збільшити оборот, розпочати нові прибуткові види діяльності та сприяти економічному розвитку України. МСП очікують від держави конкретних заходів щодо стимулювання добровільного повернення громадян України на батьківщину.
5. Підтримка бізнес-асоціацій, які можуть колективно збирати та аналізувати ринкову інформацію, є життєво важливою. Ці асоціації можуть відігравати значну роль у розробці та наданні конкретних рекомендацій державним організаціям щодо наявних стимулів для економічного розвитку та усунення перешкод для бізнесу, таким чином сприяючи створенню більш сприятливого середовища для зростання та розвитку бізнесу.

Важливо підкреслити, що ці визначені пріоритети та заходи однаково стосуються мікро, малого та середнього бізнесу. В Україні різні види бізнесу тісно пов'язані між собою і фактично працюють як одне ціле. Тому зазначені пріоритети та заходи актуальні для всіх суб'єктів господарювання, незалежно від їх масштабу.

Досягнення відновлення, зростання та макрофінансової стабільності залежить від розвитку міцної економіки з високим компонентом доданої вартості (зокрема за рахунок розвитку ММСП). Як іноземні, так і вітчизняні підприємства покладають значні очікування щодо економічного, фінансового та соціально-політичного ландшафту країни, зокрема щодо верховенства права та спроможності державного управління забезпечувати стабільність і передбачуваність. Успішний приватний сектор залежить від наявності як фінансового, так і людського капіталу, які є важливими для сталого зростання та процвітання в бізнес-середовищі.

РОЗДІЛ VII.

----- БАРОМЕТР ММСП

Більшість компаній

надають перевагу збереженню робочої сили і загалом не планують звільнення.

Головні результати:

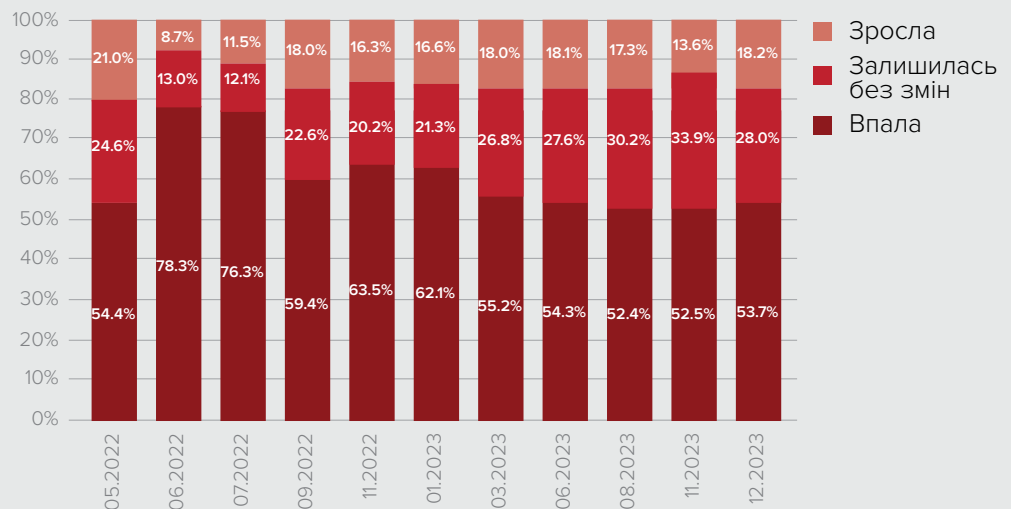
- Якщо бізнес очікує падіння замовлень, то все більше компаній прогнозують стабілізацію ринку.
- Більшість компаній надають перевагу збереженню робочої сили і загалом не планують звільнення.
- Близько половини компаній вже стабілізували обсяги виробництва за допомогою запасів, що свідчить про те, що значних потрясінь у 2024 році не очікується.

У цьому розділі ми аналізуємо тенденції, пов'язані з очікуваннями бізнесу на основі спілкування з ММСП з травня 2022 року по грудень 2023 року.

Після першого шоку від війни у 2022 році існувало уявлення про те, що незабаром усе повернеться на круги своя, що призвело до деякого оптимізму в бізнесі щодо відновлення своїх замовлень. Однак у червні 2022 року бізнес почав розуміти, що війна триватиме довго, що призведе до адаптації до нових реалій. Майже половина підприємств успішно адаптувалися та сподівалися зберегти чи навіть покращити поточну ситуацію (Рисунок 22).

Рисунок 22.

Зміна кількості замовлень, отриманих підприємством від клієнтів, порівняно з попереднім місяцем

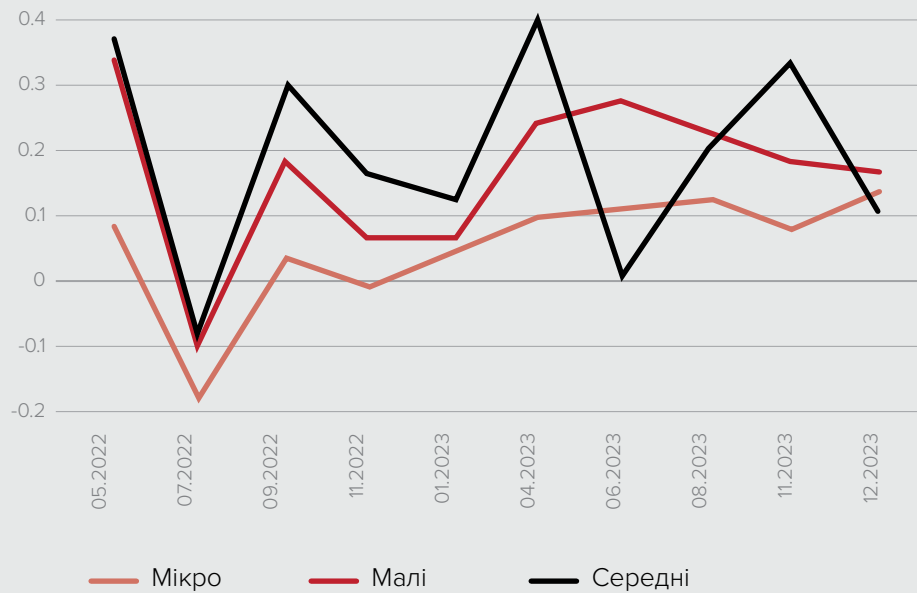
Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

- 1 У травні 2022 року група Advanteg почала активно комунікувати з бізнесом щодо впливу війни на їхній економічний та фінансовий стан.
- 2 Очікування зростання отримали значення 1, очікування спаду -1, а оцінка "без змін" - 0. Індекс є середньозваженим показником для кожного типу підприємств, до якого додається число 0,5. Це дозволяє легко аналізувати значення індексу: значення вище 0 свідчать про оптимізм на підприємствах, а нижче нуля - про песимізм.

На основі даних розраховано індекс оптимізму щодо наявних замовлень для підприємств різного розміру. На Рисунок 23 показано тенденції індексу оптимізму для мікро-, малих та середніх підприємств. Починаючи з вересня 2022 року, спостерігається помітне підвищення оптимізму в усіх типах підприємств. Значні коливання, що спостерігаються для середніх підприємств, можна пояснити їх обмеженою представленістю в загальній вибірці. Загалом результати для кожного типу підприємства показують відносно однакові результати. Малі підприємства дещо більш оптимістичні, ніж мікропідприємства, а середні підприємства більш оптимістичні порівняно з малими. Такий вищий рівень впевненості

Рисунок 23.

Індекс оптимізму підприємств різного розміру щодо кількості замовлень від клієнтів.

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

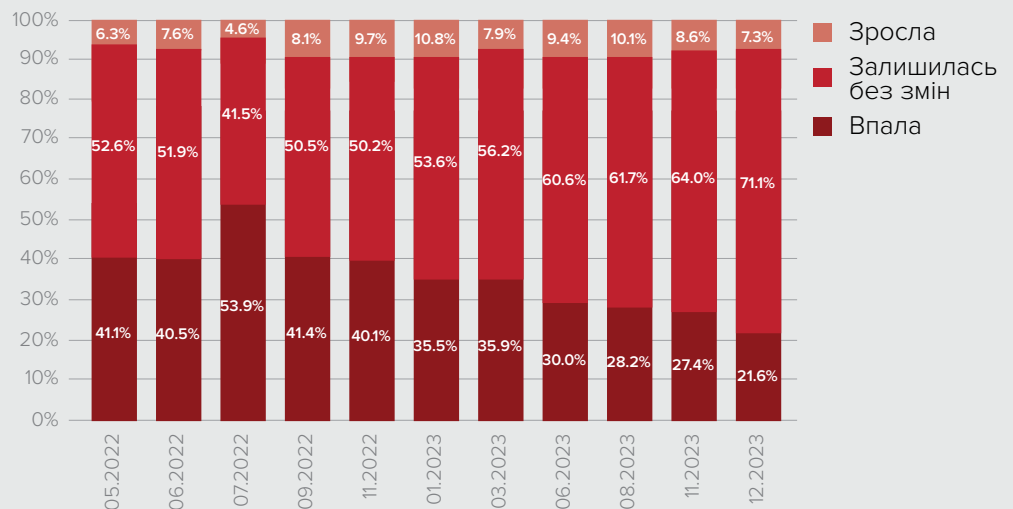
зумовлений головним чином більшою фінансовою подушкою великих підприємств.

Саме тоді як кількість працівників досягла стабільної точки для більшості підприємств, відбулося зниження частки підприємств, які збільшують кількість своїх працівників (Рисунок 24).

Індекс оптимізму, пов'язаний із кількістю працівників, демонструє постійну тенденцію до зростання з липня 2022 року, потенційно сигналізуючи про наявну нестачу робочої сили на ринку праці. Високий оптимізм серед середніх підприємств у січні 2023 року, ймовірно, був пов'язаний із очікуванням, що воєнна ситуація покращиться, яке потім різко знизилося восени 2023 року. Загалом індекс показує подібні тенденції щодо рівнів оптимізму в компаніях, незалежно від їх розміру.

Рисунок 24.

Зміна кількості працівників (повний і неповний робочий день) підприємства порівняно з попереднім місяцем.

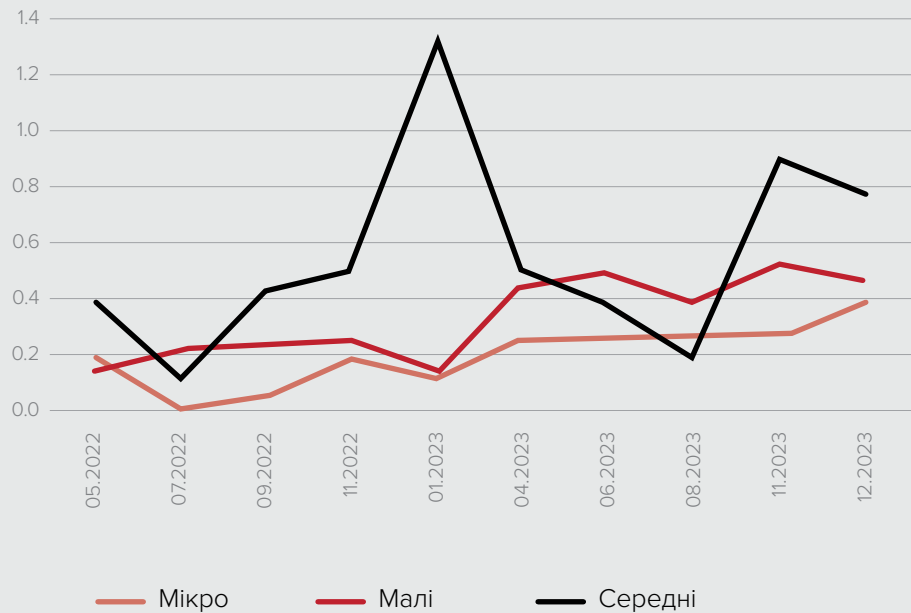

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Сектор ММСП загалом стабілізував обсяги виробництва. Приблизно 40 відсотків фірм заявляють про стабільні обсяги виробництва, тоді як така ж частка фірм відчуває скорочення виробництва щомісяця. Прогноз на 2024 рік свідчить про те, що частка компаній, які зіткнуться зі зменшенням обсягів виробництва, поступово зменшиться до 30 відсотків (Рисунок А-41). Цей прогноз підтверджується тенденцією до зменшення запасів (Рисунок А-42). Близько половини компаній

Рисунок 25.

Індекс оптимізму підприємств різного розміру щодо кількості працівників.

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

уже стабілізували обсяги виробництва разом із рівнем запасів, що означає, що значних потрясінь у 2024 році не очікується.

Бізнес очікує складнощів для української економіки через втрату логістичних маршрутів і зменшення замовлень. Крім того, аналіз тенденцій свідчить про те, що у 2024 році частка компаній, які замовляють менше ресурсів, ймовірно, зменшиться, хоча й поступово протягом року (Рисунок А-43).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для того щоб пом'якшити негативний вплив війни та мобілізації, а також підтримати стійкість і зростання українських ММСП, ця оцінка визначила такі рекомендації:

Покращення доступу до фінансування для стійкості та розвитку ММСП

- Покращення доступу до фінансування: ММСП стикаються з більшими проблемами доступу до фінансування, ніж великі підприємства. Існує потреба усунути бар'єри, адаптувати регулювання та розробити інструменти та програми для розширення доступу ММСП до фінансування.
- Пільгове та довгострокове кредитування бізнесу: Фінансова стійкість та розвиток бізнесу вимагають стабільного та довгострокового фінансування. Довгострокові кредити за пільговими ставками допоможуть ММСП раціонально керувати грошовими потоками та зберегти робочі параметри бізнесу, водночас забезпечуючи фінансовий простір для проєктів зростання та розвитку.
- Запровадження нових фінансових інструментів: зважаючи на збільшення ризиків у непередбачуваному середовищі, що впливає на традиційні джерела інвестицій, важливо поглибити ринок капіталу та розробити нові фінансові інструменти, які покривають ризик невизначеності та можуть залучити фінансування приватного сектора.

Збільшення людського капіталу та гнучкості ринку праці

- Збільшення людського капіталу: в ситуації війни та економічної невизначеності всі компанії вважають пріоритетом збереження своєї робочої сили та визнають важливість збереження та збільшення людського капіталу. Для того щоб підвищити продуктивність і конкурентоспроможність підприємств, необхідні додаткові інвестиції в людський капітал для адаптації та розвитку технічних, програмних і цифрових навичок працівників.
- Стратегії створення робочих місць: закриття підприємств і переміщення призвели до безробіття, що спонукало багатьох людей розпочати власний бізнес як стратегію подолання труднощів. Потрібні програми та підтримувальна екосистема, щоб сприяти зростанню цих стартапів і сприяти їх перетворенню на стійкий бізнес. Крім того, слід розробляти та впроваджувати цільові ініціативи для створення нових можливостей працевлаштування, зберігаючи наявний людський капітал.
- Зростання заробітної плати: Зростання заробітної плати внаслідок дефіциту робочої сили необхідно пом'якшити за допомогою ініціатив,

спрямованих на інвестиції в людський капітал, перекваліфікацію та підвищення кваліфікації з метою підвищення продуктивності ММСП.

- Підтримка постраждалого від війни населення: Програми підтримки малого та середнього бізнесу, які працевлаштовують постраждале від війни населення, зокрема жінок, молодь, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та людей з інвалідністю, необхідно розширити.

Підвищення конкурентоспроможності ММСП

- Інвестиції в технології та сучасну бізнес-практику: хоча ММСП продемонстрували виняткову стійкість, існує потреба вдосконалити практику управління бізнесом, запровадити та засвоїти нові технології та знайти нові форми роботи, усе з метою підвищення конкурентоспроможності. Українські ММСП інвестують у дослідження та розробки втричі менше, ніж європейські ММСП через обмеження ресурсів та недостатню співпрацю між науково-дослідними та розробницькими секторами та реальним сектором. Слід розробити програми підтримки для ММСП, щоб збільшити інвестиції та спроможність інтегрувати «зелені» та цифрові технології, а також високомасштабну модернізацію та реструктуризацію бізнесу.
- Експортні можливості: більшість ММСП зосереджені на внутрішніх ринках і неефективно використовують міжнародні ринки для свого зростання та конкурентоспроможності. Низький рівень інтернаціоналізації українських ММСП необхідно подолати через створення всеосяжних політичних рамок та інструментів розвитку бізнесу, які сприятимуть і підтримуватимуть доєднання підприємств до міжнародних ланцюгів поставок і створення вартості та їх інтеграцію до єдиного ринку ЄС.
- Транспортування, сприяння торгівлі та маршрути: незалежно від розміру підприємства, нові та ефективні транспортні маршрути та коридори, а також спрощені торговельні процедури та режими є критично важливими для подолання труднощів, спричинених війною. Тому програми та інвестиції, які відкривають нові коридори для доставки товарів на ринки, покращать логістику доставки та спростять зовнішньоекономічні операції, є важливими, щоб допомогти підприємствам розширити охоплення та конкурентоспроможність.

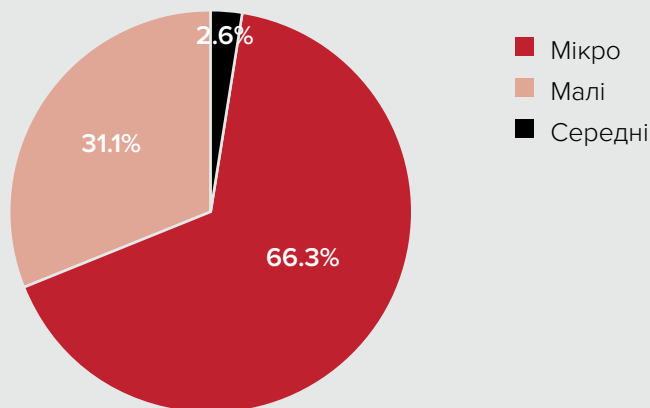
МЕТОДОЛОГІЯ

Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні 1 була проведена у 2022 році одразу після вторгнення. Експрес-оцінка була зосереджена на аналізі державної статистичної інформації, експертних висновків та різних сценаріїв розвитку. У поточній оцінці основна увага зосереджена на виявленні та аналізі поглядів керівників і власників мікро-, малого та середнього бізнесу. Це означає отримання та аналіз індивідуальної інформації, яка не була упереджена агрегованими показниками. Експрес-оцінка була завершена у жовтні 2022 року та враховувала дані за 2022 рік, який характеризувався початком війни, потрясіннями від окупації територій та втратою деяких підприємств. У 2023 році бізнес адаптувався до нових умов, тому ця оцінка містить важливу інформацію саме про здатність ММСП працювати в умовах воєнного часу.

Ця оцінка ґрунтується на первинних даних різноманітних опитувань і досліджень, проведених під час війни, включно з результатами опитувань, які постійно проводилися між 2022 і 2024 роками. П'ятнадцять онлайн-опитувань було проведено в період із 2 березня 2022 року до 7 січня 2024 року, кількість респондентів коливалася від 207 до 934. Методологічно опитування проводилися за допомогою Google Forms, які були розіслані керівникам усіх типів ММСП.

Рисунок 26.

Розміри підприємств у вибірці

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Аналіз тенденцій відповідей в межах опитування, наданих представниками бізнесу, з плином часу дає змогу розглянути, як змінювалося з часом ставлення до бізнесу, оцінка нових викликів та адаптація до нових реалій. Розробка державної політики щодо стимулювання діяльності ММСП виграє від такого аналізу.

Під час останнього опитування, проведеного з 20 грудня 2023 року до 8 січня 2024 року, було отримано та проаналізовано відповіді 696 респондентів (543 чоловіків і 153 жінок) (Рисунок 26). Опитані підприємці представляють усі регіони України та різні галузі. Переважна більшість — мікробізнес (66,3 відсотка) з

1 www.undp.org/ukraine/publications/rapid-assessment-wars-impact-micro-small-and-medium-enterprises-ukraine

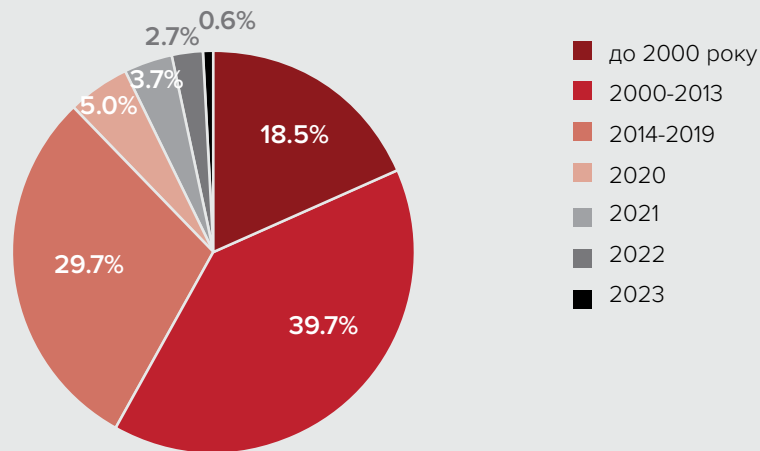
оборотом до 26 тис. дол.; 31,1 відсотка — малий бізнес з оборотом до 2,6 млн доларів, 2,6 відсотка — середній.

Майже 83 відсотки анкет заповнили операційні менеджери і лише 17 відсотків – топ-менеджери чи власники. Це робить дослідження дуже важливим для розуміння зв'язку бізнесу зі змінами в країні та суттєво відрізняє це дослідження від усіх інших.

Більшість компаній працюють на ринку досить довго, що дозволяє їм порівняти зміни бізнес-клімату в країні (Рисунок 27). Зокрема, 88 відсотків компаній були засновані до 2020 року.

Рисунок 27.

ММСП за роками заснування

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Також 32 відсотки компаній працюють по всій Україні, 10 відсотків – лише у столиці, а 7,8 відсотка – у Харківській області. В інших регіонах частка становить від 0,29 відсотка (Тернопільська область) до 4,17 відсотка (Вінницька область). Компанії розподілені по галузях досить рівномірно: 11,35 відсотка працюють в оптовій торгівлі; 10,2 відсотка в роздрібній торгівлі; 8,76 відсотка у будівництві; 8,19 відсотка - в ІТ-секторі; та 7,33 відсотка у сфері послуг. Загалом проаналізовано відповіді компаній у 30 сферах діяльності.

РИСУНКИ

Рисунок А-1.

Кількість новозареєстрованих фізичних осіб-підприємців

Джерело: <https://opendatobot.ua/analytics/foponomics-2023-12>

Рисунок А-2.

З якими проблемами зіткнувся ваш бізнес протягом останніх двох місяців у взаємодії з владою?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-3.

Основні перешкоди для ведення бізнесу

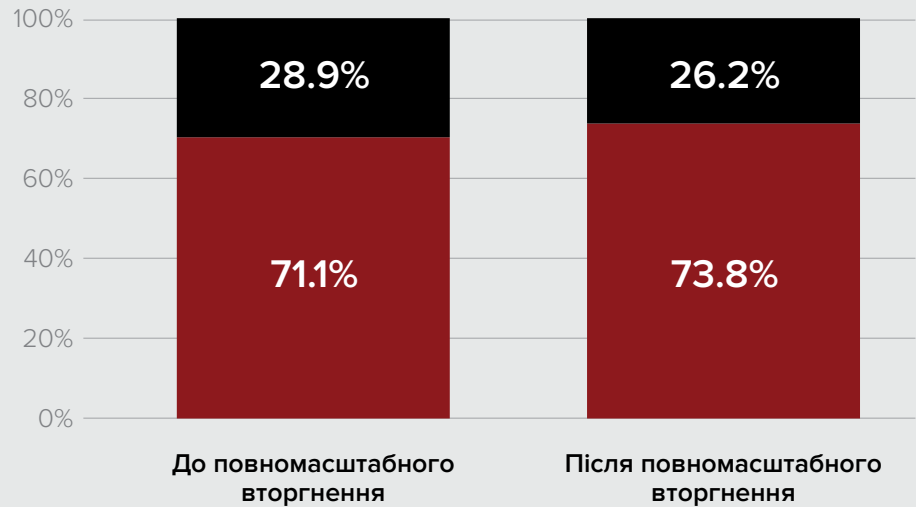

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-4.

Участь компаній у ланцюжках поставок міжнародних компаній

- Ні
- Так

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-5.

Чи займаєтеся Ви на даний момент зовнішньоекономічною діяльністю?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-6.

Які основні перешкоди для інтеграції (більшої інтеграції) вашої компанії з європейським ринком?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-7.

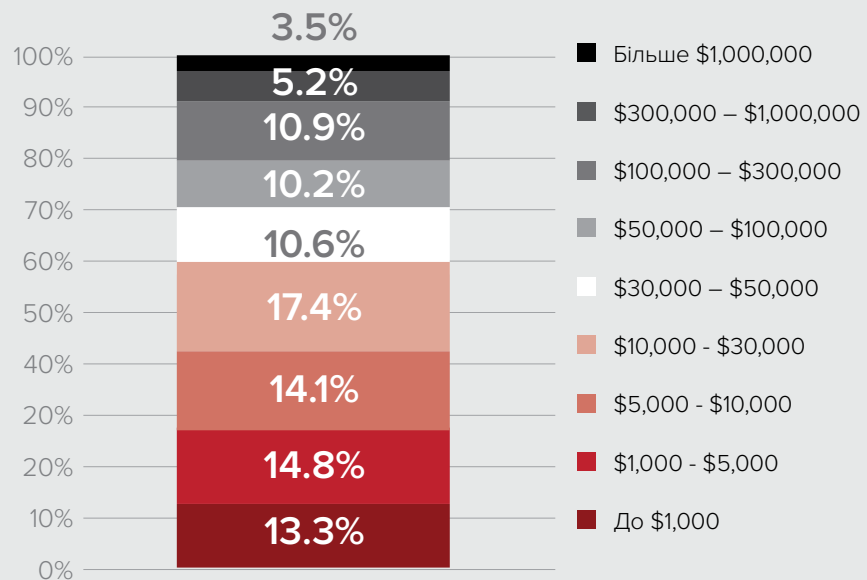
Чи плануєте ви інвестувати у розвиток бізнесу у 2024 році?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-8.

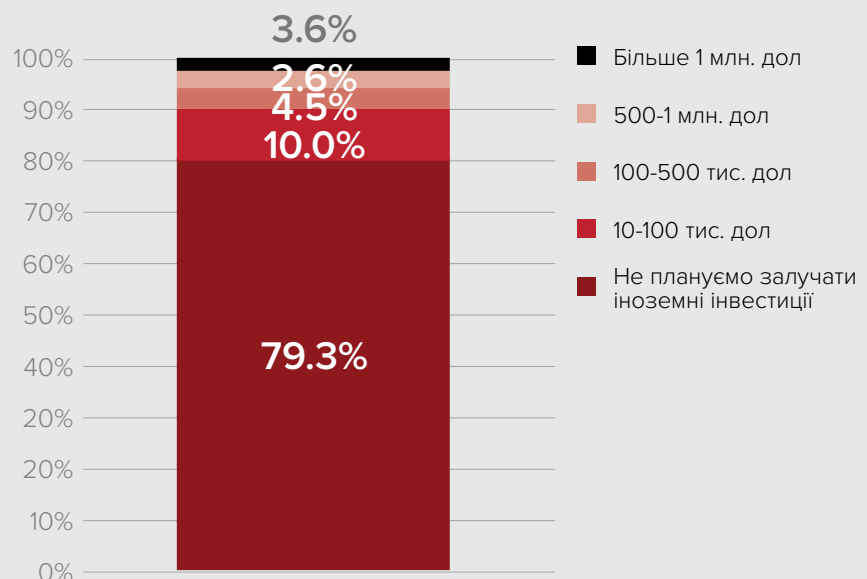
Скільки плануєте інвестувати у розвиток бізнесу у 2024 році?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-9.

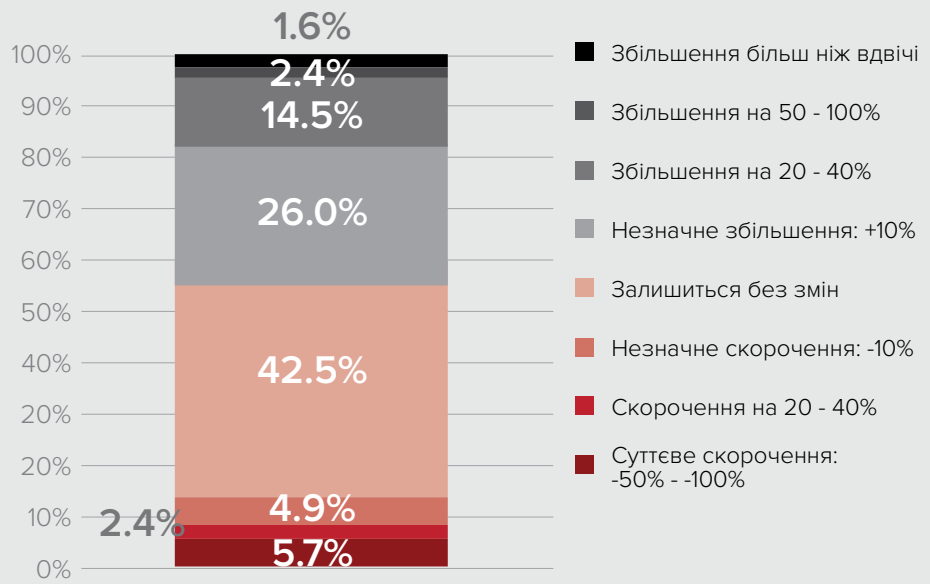
Чи плануєте залучати іноземні інвестиції? Якщо так, то скільки ви плануєте зібрати?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-10.

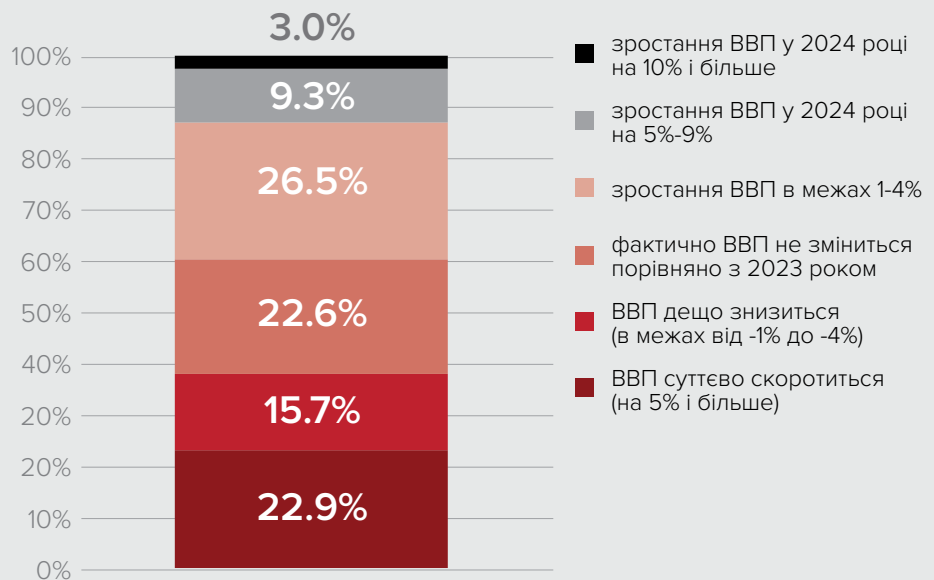
Наскільки ви плануєте змінити чисельність персоналу компанії у 2024 році (у відношенні до тих, хто зараз працює)?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-11.

Як ви оцінюєте перспективи економіки України у 2024 році?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-12.

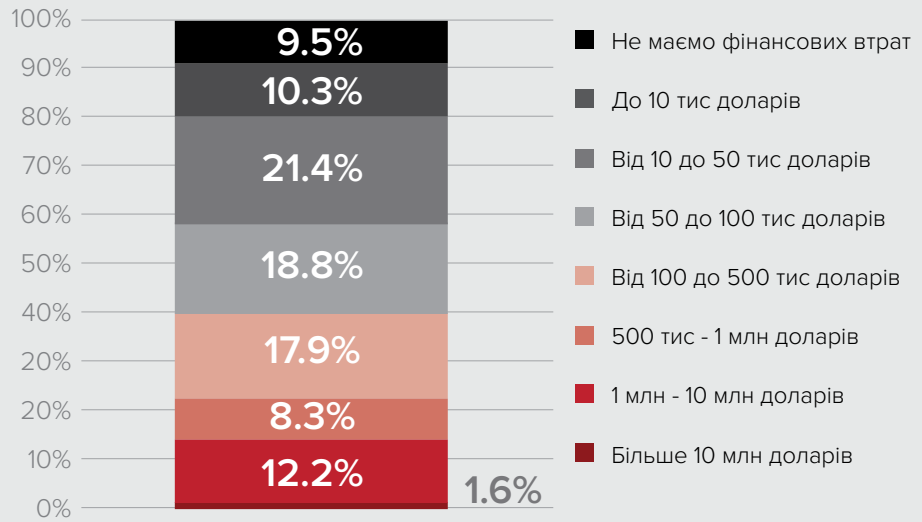
Чи переїхав бізнес через війну?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-13.

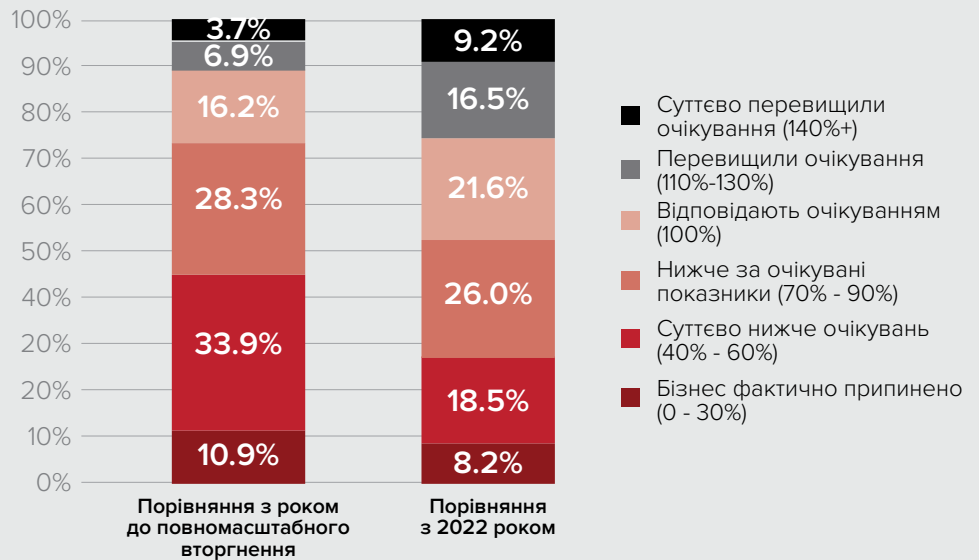
Як ви оцінюєте фінансові втрати компанії через повномасштабне вторгнення?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-14.

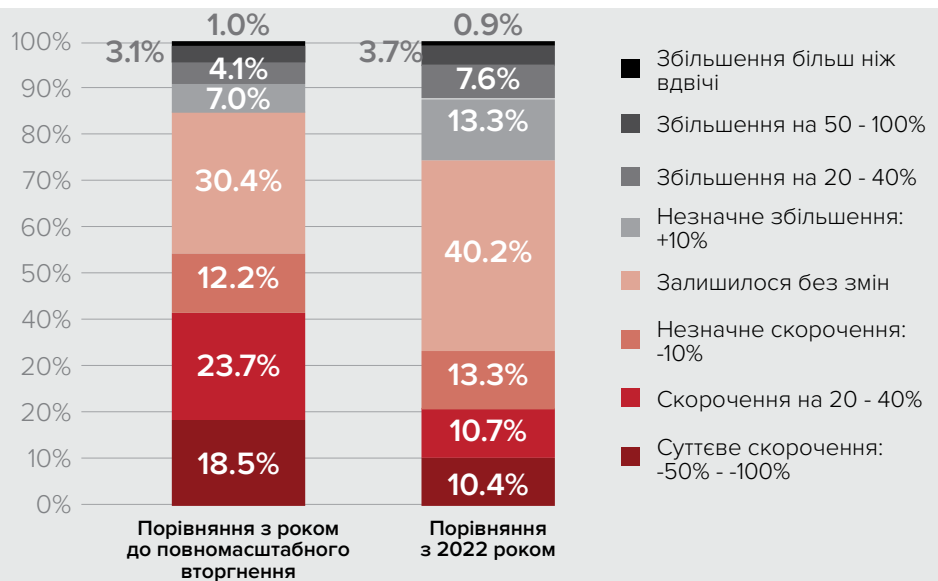
Які результати діяльності у 2023 році порівняно з аналогічним періодом 2022 року? (доларовий еквівалент)

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-15.

Як змінилася чисельність особового складу у 2023 році порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення та 2022 роком?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-16.

Як змінилася штатна чисельність (відносно 23.02.2022 р.)

- Частка персоналу (по відношенню на 23.02.2022), що відправлена у відпустку
- Частка персоналу (по відношенню на 23.02.2022), що скорочена на поточний момент

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

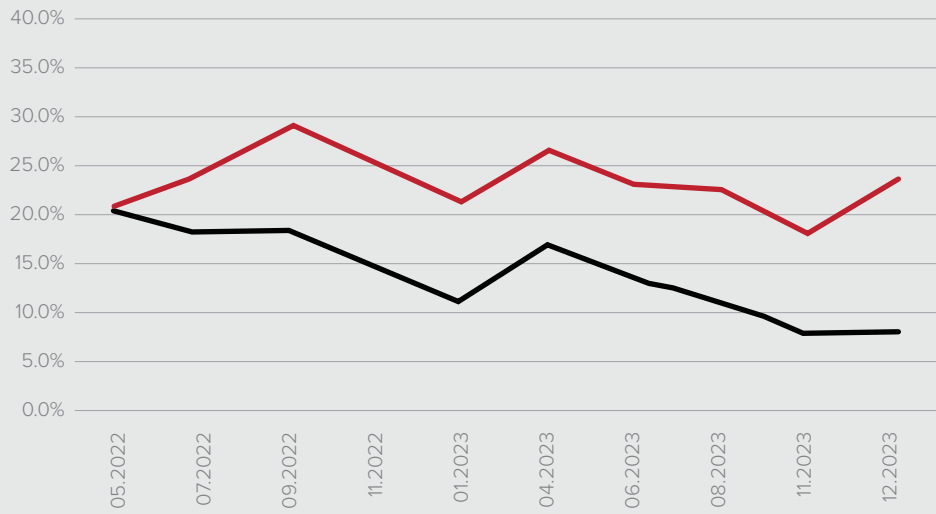

Рисунок А-17.

Частка персоналу зі зниженою зарплатою

- Частка персоналу, з тих, що працює на поточний момент, працює на умовах скорочення зарплати

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

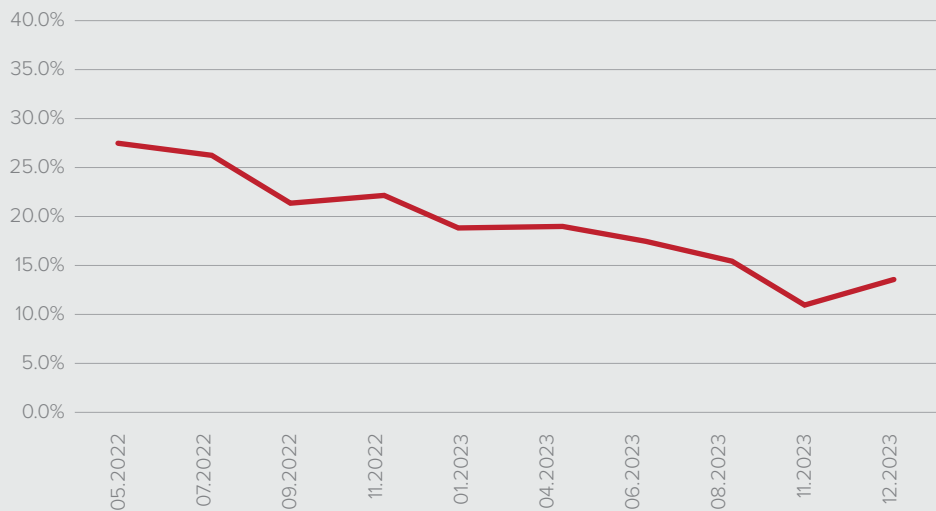

Рисунок А-18.

Яка частка працівників (з числа найнятих з початку повномасштабного вторгнення) має статус внутрішньо переміщених осіб?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

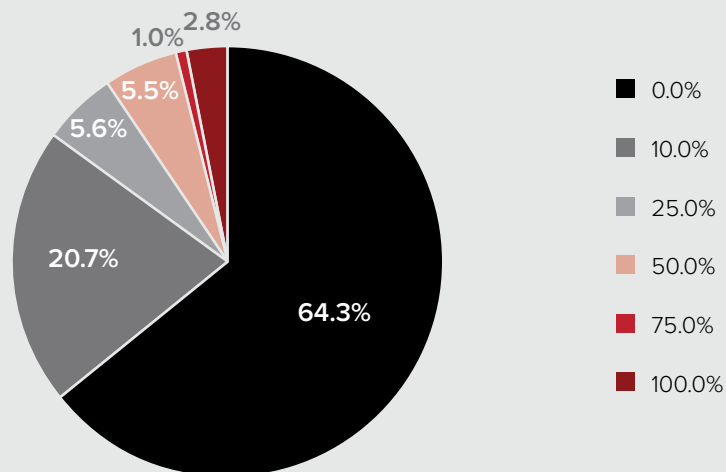

Рисунок А-19.

Зміна внесків основних секторів економіки у ВВП, у відсоткових пунктах

— ВВП

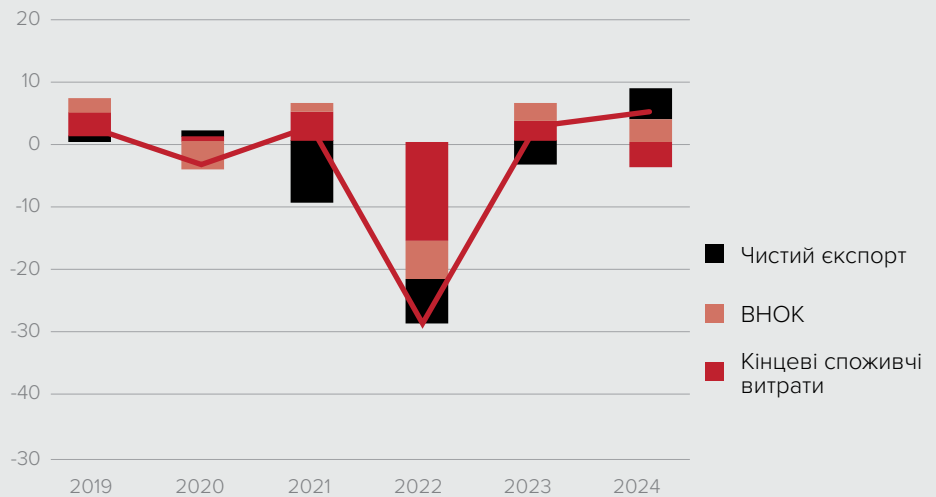

Джерело: Держспецзв'язок, розрахунки Мінекономіки України

Рисунок А-20.

Внесок компонентів попиту в зростання ВВП, у відсоткових пунктах

— ВВП, приріст у %

Джерело: Держспецзв'язок, розрахунки Мінекономіки України

Рисунок А-21.

Переміщення ММСП

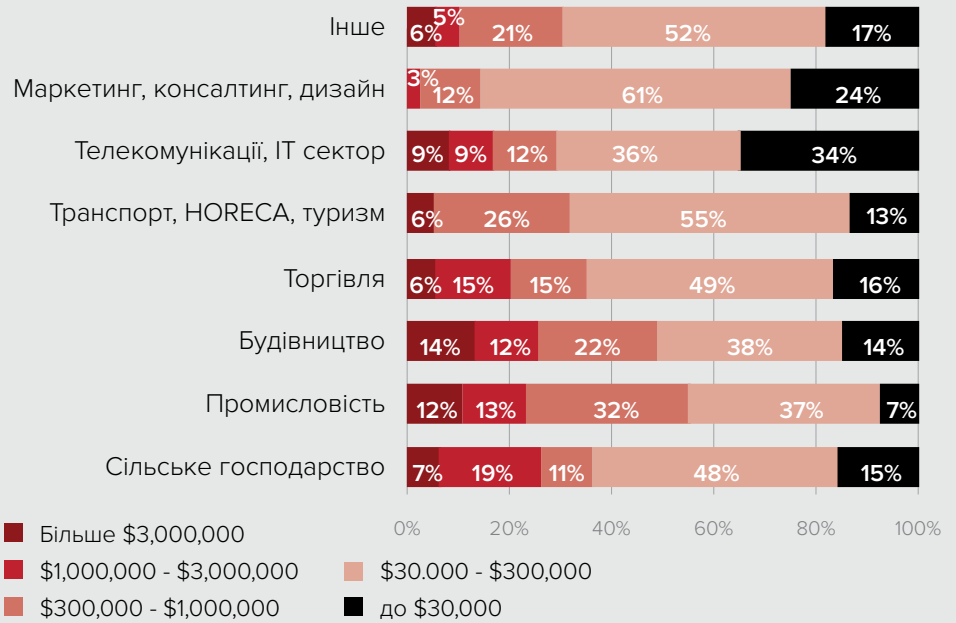
- Релокація не відбулася
- Відкрили нові точки продажів в новому регіоні
- Відкрили нові філіали в новому регіоні
- Частково переїхали в новий регіон
- Так, повністю переїхали в новий регіон

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-22.

Який обсяг додаткових фінансових ресурсів потрібен вашому бізнесу (крім наявних у вас ресурсів) для реалізації стратегії розвитку бізнесу на наступні три роки?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-23.

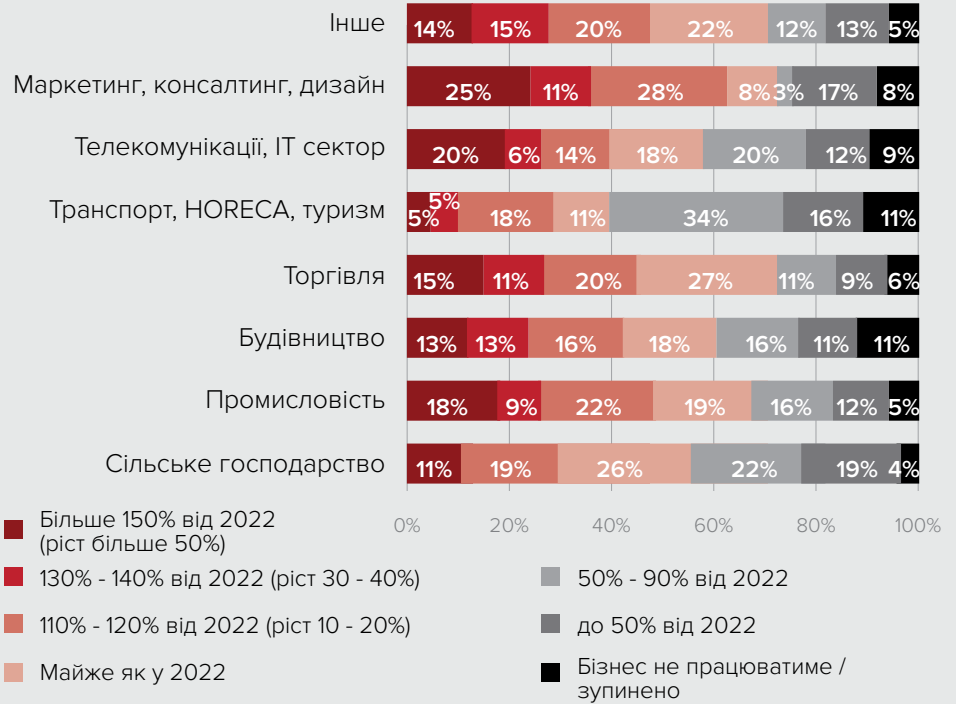
Чи плануєте залучати іноземні інвестиції? Якщо так, то скільки ви плануєте зібрати?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-24.

Прогнози на 2024 рік для вашого бізнесу - порівняно з 2023 роком (у гривнях)

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-25.

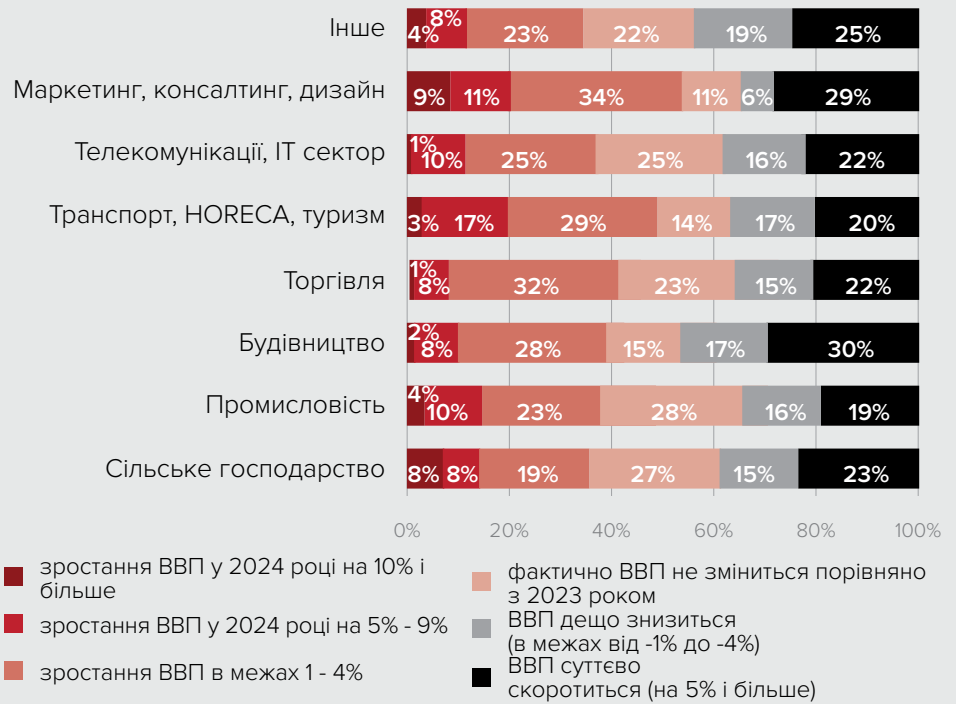
Наскільки ви плануєте змінити чисельність персоналу компанії у 2024 році (у відсотках до тих, хто зараз працює)?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-26.

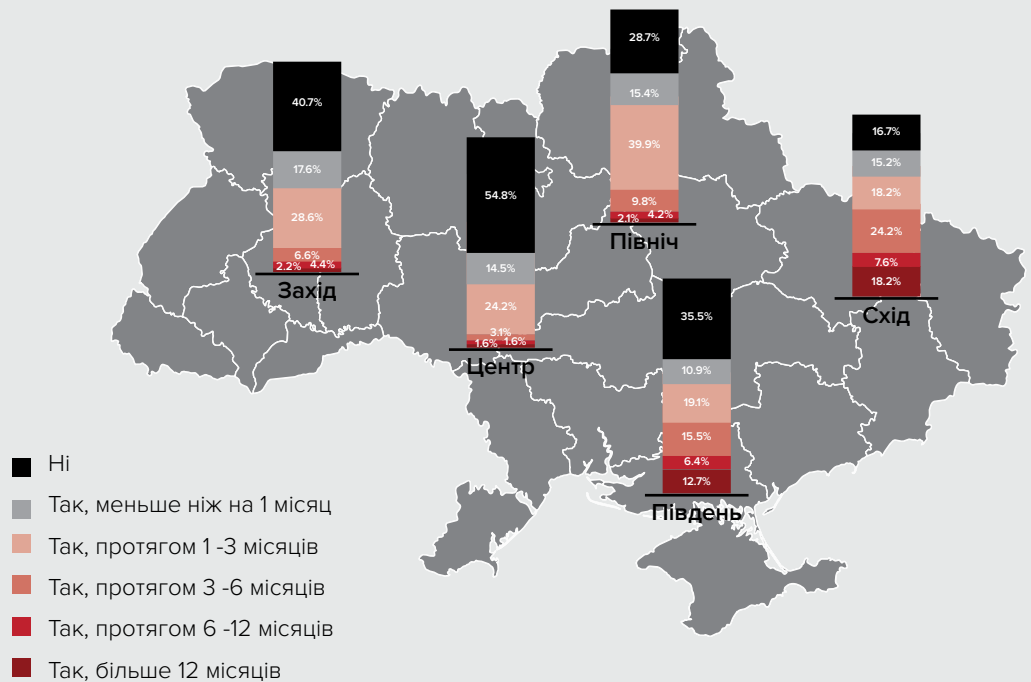
Як ви оцінюєте перспективи економіки України у 2024 році?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-27.

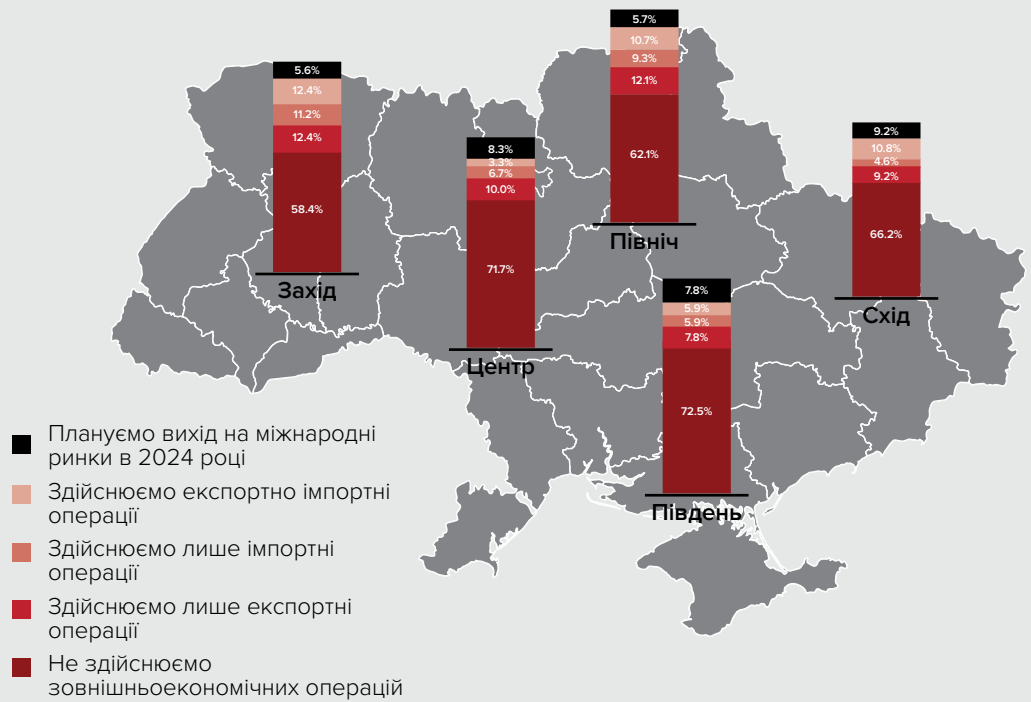
Ваша компанія припинила роботу через повномасштабне вторгнення?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-28.

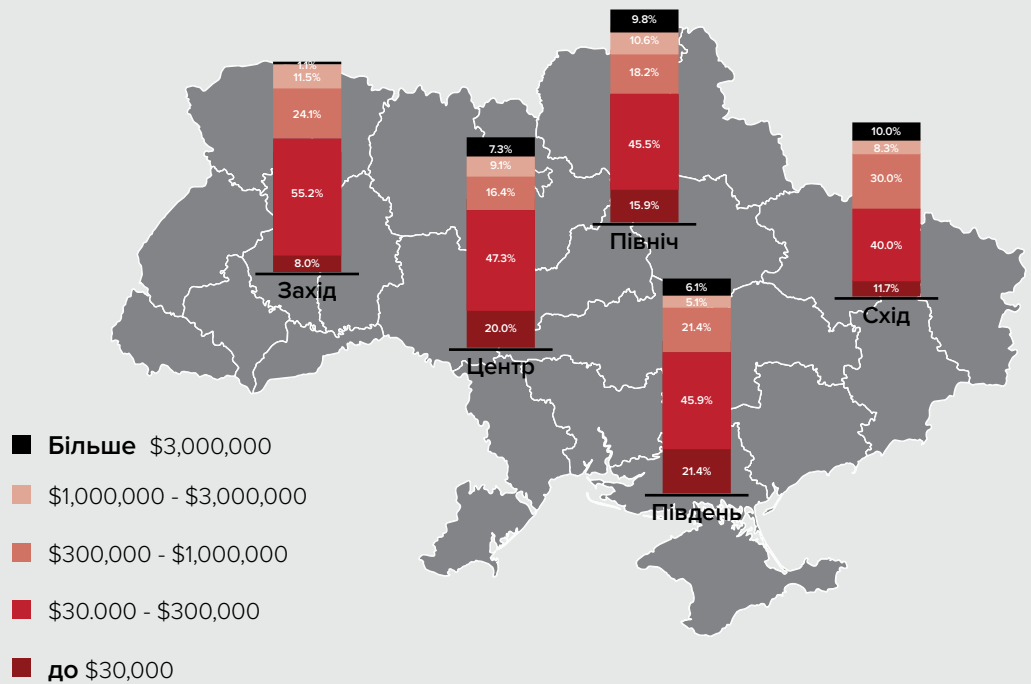
Ви зараз займаєтесь зовнішньоекономічною діяльністю?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-29.

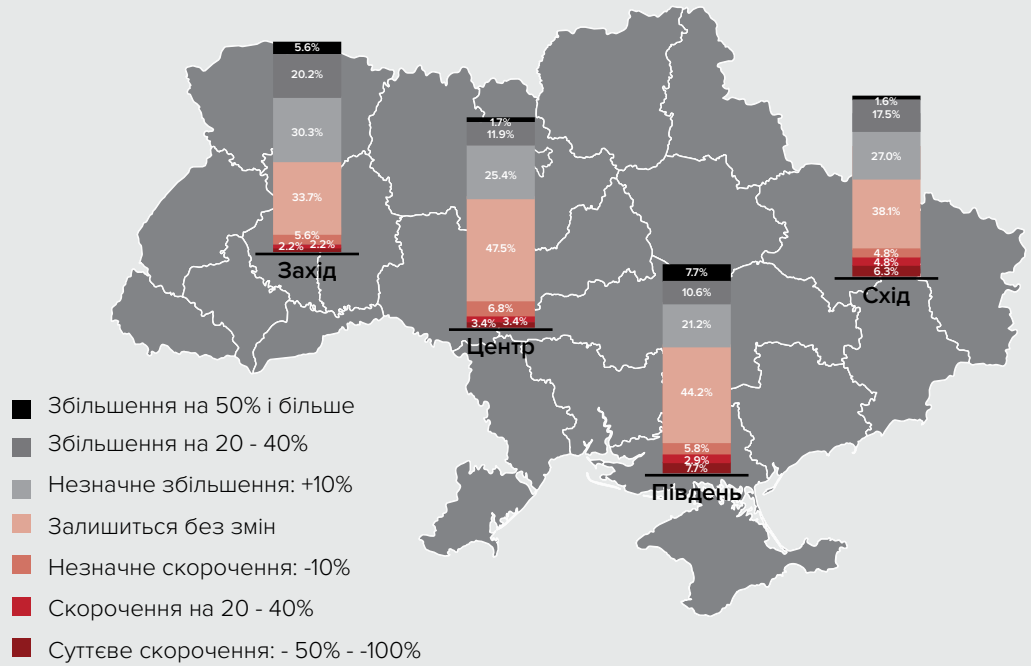
Який обсяг додаткових фінансових ресурсів потрібен вашому бізнесу (крім наявних у вас ресурсів) для реалізації стратегії розвитку бізнесу на наступні три роки?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-30.

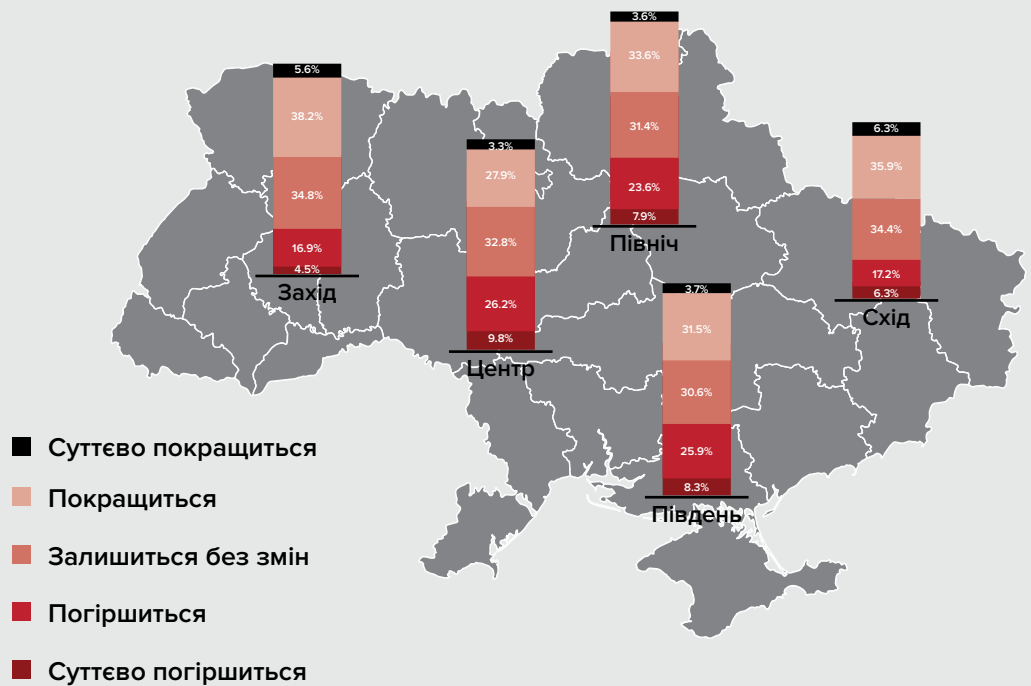
Наскільки ви плануєте змінити чисельність персоналу компанії у 2024 році (у відношенні до тих, хто зараз працює)?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-31.

Які ваші очікування щодо фінансово-економічного стану вашого підприємства у 2024 році?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-32.

Підприємство переїхало через війну?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-33.

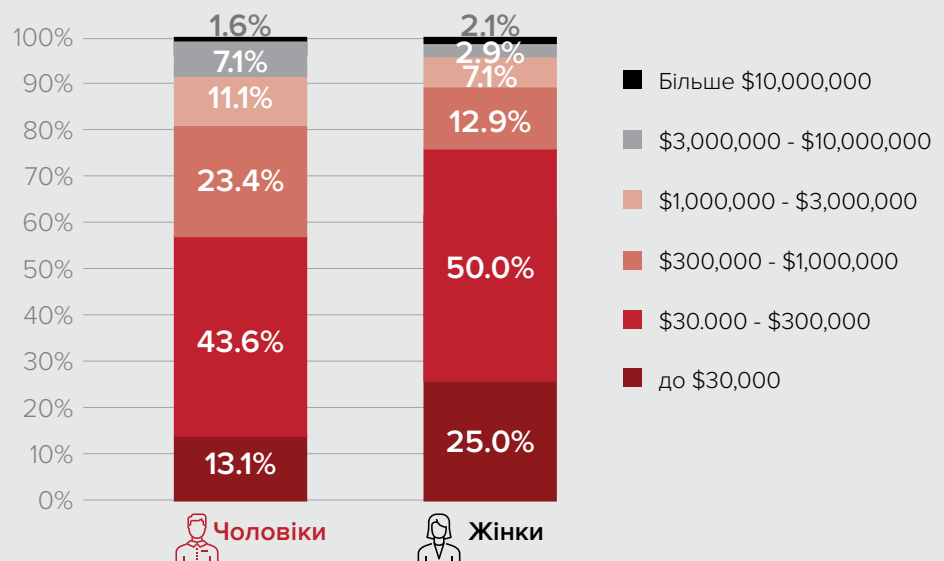
Чи займаєтеся Ви зараз зовнішньоекономічною діяльністю?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-34.

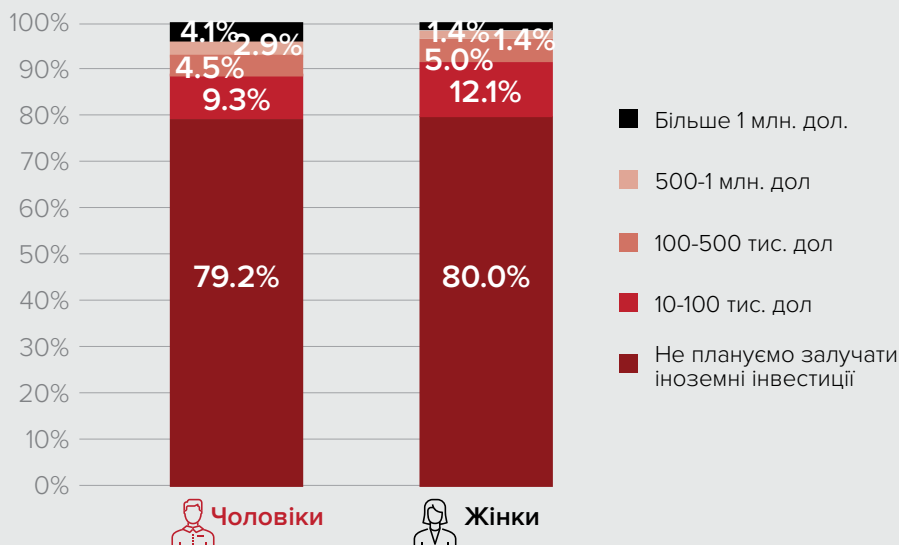
Який обсяг додаткових фінансових ресурсів потрібен вашому бізнесу (крім наявних у вас ресурсів) для реалізації стратегії розвитку бізнесу на наступні три роки?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-35.

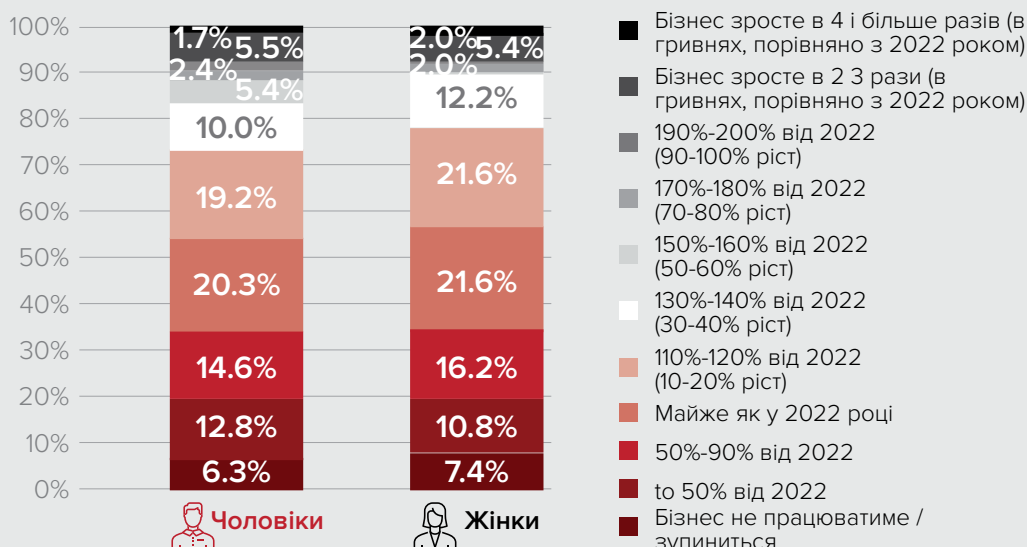
Чи плануєте залучати іноземні інвестиції? Якщо так, то скільки ви плануєте зібрати?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-36.

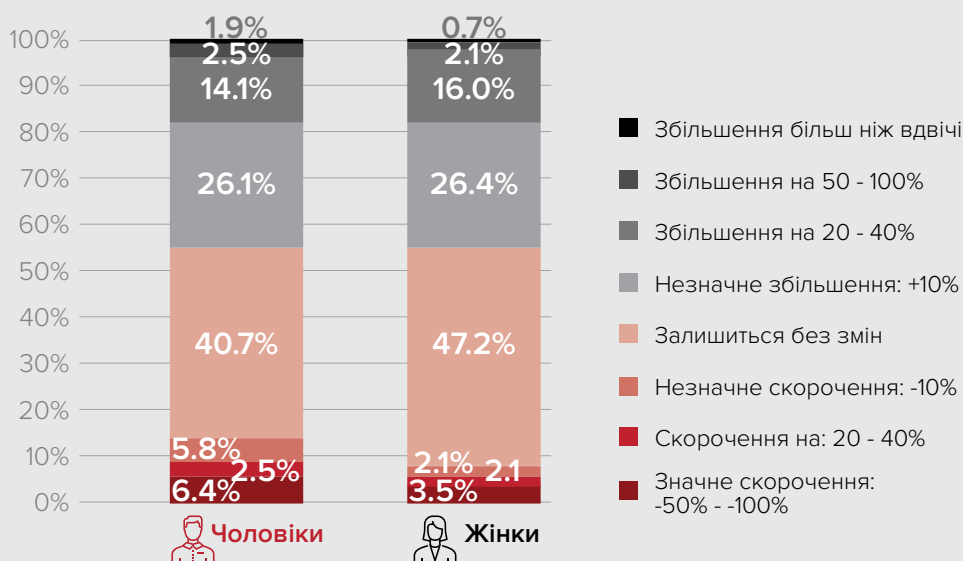
Які ваші прогнози щодо вашого бізнесу на 2024 рік - порівняно з 2023 роком (у гривнях)?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-37.

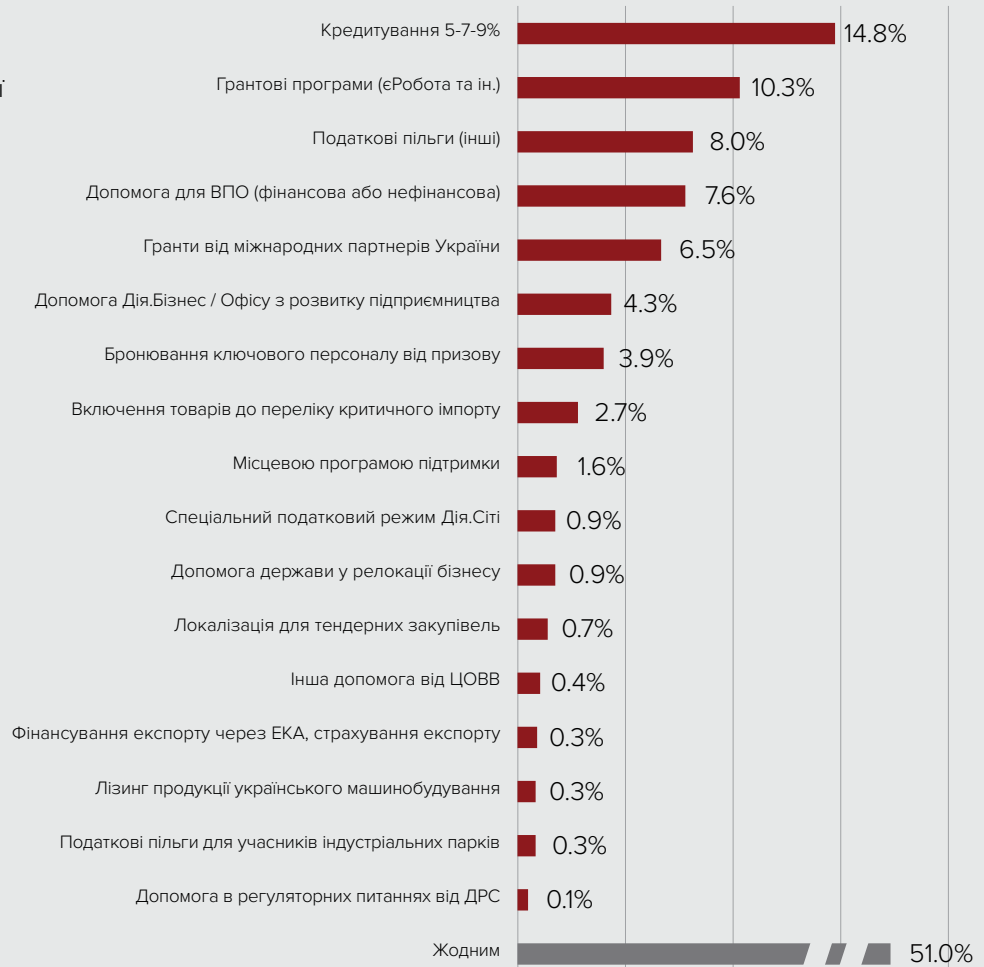
Наскільки ви плануєте змінити чисельність персоналу компанії у 2024 році (у відношенні до тих, хто зараз працює)?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-38.

Якими видами державної допомоги Ви скористалися з 24 лютого 2022 року?

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-39.

Допомога яких організацій була найбільш корисною?

- Надзвичайно корисною
- Дуже корисною
- Дещо корисною
- Не дуже корисною
- Зовсім не корисною

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-40.

Які з перелічених завдань є найважливішими для вирішення та реалізації завдань економічного блоку?

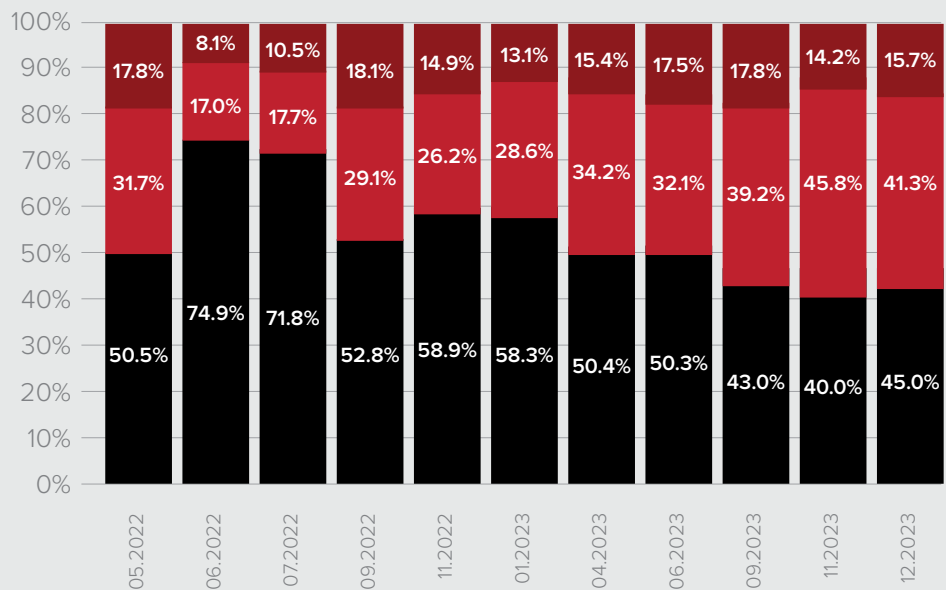

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-41.

Як змінився обсяг випуску продукції/наданих послуг за останній місяць?

- Зріс
- Залишився без змін
- Впав

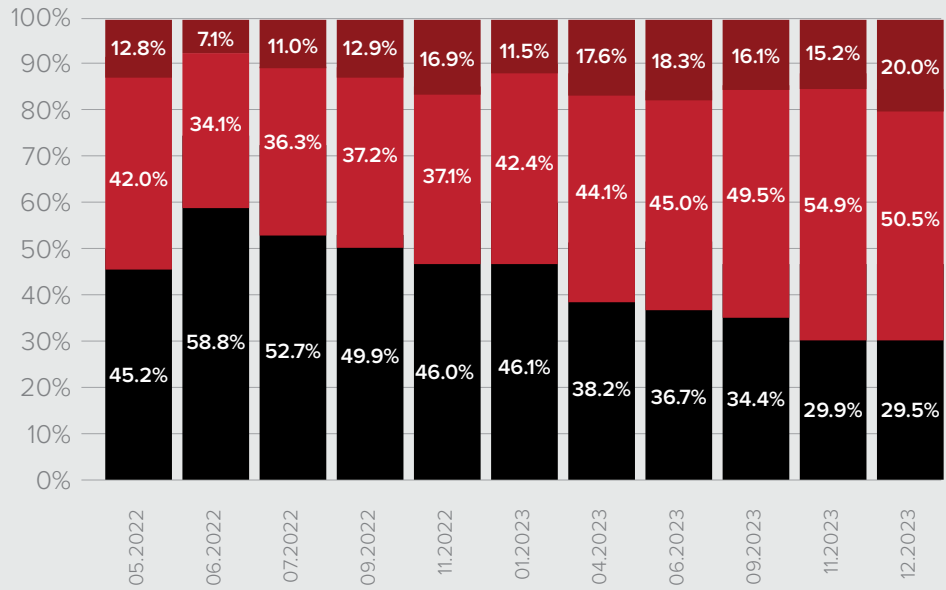

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-42.

Як змінився загальний рівень товарних запасів за останній місяць?

- Зріс
- Залишився без змін
- Впав

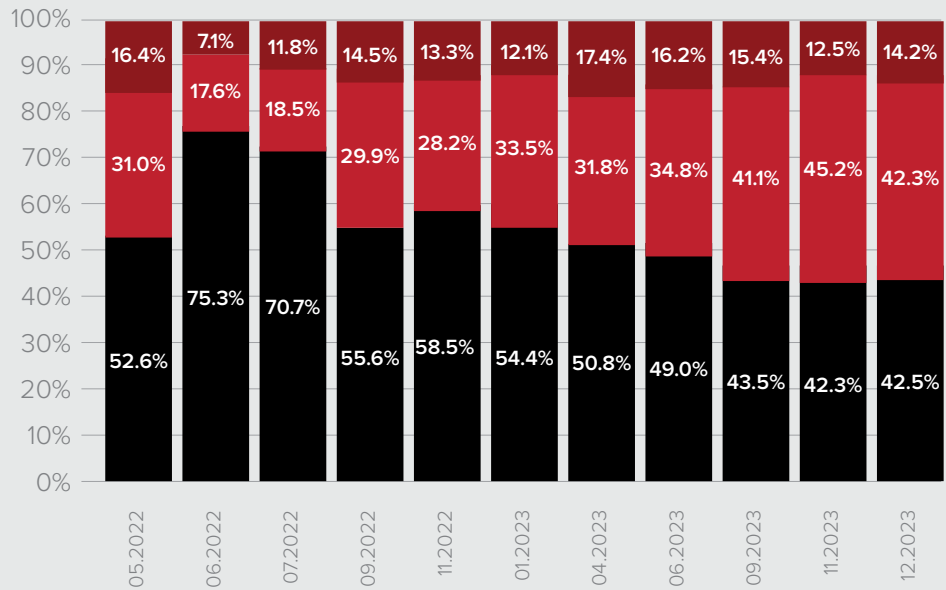

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

Рисунок А-43.

Як змінилася кількість ваших замовлень вашим постачальникам за останній місяць?

- Зросла
- Залишилась без змін
- Впала

Джерело: розрахунки авторів на основі опитувань

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ І ТАБЛИЦЬ

Таблиці

Таблиця 1.	Макроекономічні тенденції, дані НБУ	15
Таблиця 2.	Макроекономічні тенденції, дані МВФ	15
Таблиця 3.	Кількість зареєстрованих юридичних осіб за регіонами України (без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь)	16
Таблиця 4.	Кількість зареєстрованих фізичних осіб- підприємців за регіонами України (без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь)	17
Таблиця 5.	Середньозважений рівень використання потужностей	28
Таблиця 6.	Прибуток/збиток великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності, січень – вересень 2021 - 2023 рр.	33
Таблиця 7.	Прибуток/збиток великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності січень- вересень 2021 - 2023 рр.	34
Таблиця 8.	Закриття та реорганізація юридичних осіб	41
Таблиця 9.	Підприємства з податковими боргами	42
Таблиця 10.	Підприємства з нерухомістю	42
Таблиця 11.	Чистий прибуток (виручка), 2022, млн грн	43
Таблиця 12.	Чистий прибуток/збиток, 2022, млн грн	43

Рисунки

Рисунок 1.	Ділові очікування погіршилися в листопаді	18
Рисунок 2.	Тренд індексу UBI, 2020-2023	19
Рисунок 3.	Що заважає вам зараз відновити та розвивати свій бізнес?	20
Рисунок 4.	Які додаткові фінансові ресурси потрібні вашому бізнесу (крім доступних ресурсів) для реалізації стратегії розвитку бізнесу протягом 3 років?	22
Рисунок 5.	Прогнози на 2024 рік щодо вашого бізнесу порівняно з 2023 роком (у гривнях)	23
Рисунок 6.	Які ваші очікування щодо фінансово- економічного стану вашого підприємства у 2024 році?	24
Рисунок 7.	Які ресурси будуть ключовими для післявоєнного відновлення вашої компанії?	24
Рисунок 8.	Чи припиняла Ваша компанія роботу через повномасштабне вторгнення?	27
Рисунок 9.	Які основні фактори вплинули на вибір нового регіону, якщо ви переїхали?	28

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ І ТАБЛИЦЬ

Рисунок 10.	Як ви оцінюєте поточні фінансові та економічні умови вашого підприємства?	29
Рисунок 11.	Чи припинила діяльність ваша компанія через повномасштабне вторгнення?	35
Рисунок 12.	Чи займаєтеся Ви зараз зовнішньоекономічною діяльністю?	35
Рисунок 13.	Як ви оцінюєте свої фінансові втрати через повномасштабне вторгнення?	36
Рисунок 14.	Які ваші очікування щодо фінансово-економічних умов вашого підприємства у 2024 році?	37
Рисунок 15.	Які, за вашими оцінками, фінансові втрати вашого бізнесу через повномасштабне вторгнення?	40
Рисунок 16.	Прогнози на 2024 рік щодо Вашого бізнесу - порівняно з 2023 роком (у гривнях)	41
Рисунок 17.	Чи припинила діяльність ваша компанія через повномасштабне вторгнення?	45
Рисунок 18.	Якими, на вашу думку, будуть фінансові втрати вашої компанії через війну?	46
Рисунок 19.	Як ви оцінюєте перспективи української економіки у 2024 році?	47
Рисунок 20.	Чи отримувала ваша компанія підтримку після вторгнення?	52
Рисунок 21.	Наскільки корисною була ця допомога?	52
Рисунок 22.	Зміна кількості замовлень, отриманих підприємством від клієнтів, порівняно з попереднім місяцем	56
Рисунок 23.	Індекс оптимізму підприємств різного розміру щодо кількості замовлень від клієнтів.	57
Рисунок 24.	Зміна кількості працівників (повний і неповний робочий день підприємства порівняно з попереднім місяцем.	57
Рисунок 25.	Індекс оптимізму підприємств різного розміру щодо кількості працівників.	58
Рисунок 26.	Розміри підприємств у вибірці	63
Рисунок 27.	ММСП за роками заснування	64
Рисунок А-1.	Кількість новозареєстрованих фізичних осіб-підприємців	65
Рисунок А-2.	З якими проблемами зіткнувся ваш бізнес протягом останніх двох місяців у взаємодії з владою?	65
Рисунок А-3.	Основні перешкоди для ведення бізнесу	65
Рисунок А-4.	Участь компаній у ланцюжках поставок міжнародних компаній	66

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ І ТАБЛИЦЬ

Рисунок А-5.	Чи займаєтеся Ви на даний момент зовнішньоекономічною діяльністю?	66
Рисунок А-6.	Які основні перешкоди для інтеграції (більшої інтеграції) вашої компанії з європейським ринком?	66
Рисунок А-7.	Чи плануєте ви інвестувати у розвиток бізнесу у 2024 році?	67
Рисунок А-8.	Скільки плануєте інвестувати у розвиток бізнесу у 2024 році?	67
Рисунок А-9.	Чи плануєте залучати іноземні інвестиції? Якщо так, то скільки ви плануєте зібрати?	67
Рисунок А-10.	Наскільки ви плануєте змінити чисельність персоналу компанії у 2024 році (у відношенні до тих, хто зараз працює)?	68
Рисунок А-11.	Як ви оцінюєте перспективи економіки України у 2024 році?	68
Рисунок А-12.	Чи переїхав бізнес через війну?	68
Рисунок А-13.	Як ви оцінюєте фінансові втрати компанії через повномасштабне вторгнення?	69
Рисунок А-14.	Які результати діяльності у 2023 році порівняно з аналогічним періодом 2022 року? (доларовий еквівалент)	69
Рисунок А-15.	Як змінилася чисельність особового складу у 2023 році порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення та 2022 роком?	69
Рисунок А-16.	Як змінилася штатна чисельність (відносно 23.02.2022)	70
Рисунок А-17.	Частка персоналу зі зниженою зарплатою	70
Рисунок А-18.	Яка частка працівників (з числа найнятих з початку повномасштабного вторгнення) має статус внутрішньо переміщених осіб?	70
Рисунок А-19.	Зміна внесків основних секторів економіки у ВВП, у відсоткових пунктах	71
Рисунок А-20.	Внесок компонентів попиту в зростання ВВП, у відсоткових пунктах	71
Рисунок А-21.	Переміщення ММСП	71
Рисунок А-22.	Який обсяг додаткових фінансових ресурсів потрібен вашому бізнесу (крім наявних у вас ресурсів) для реалізації стратегії розвитку бізнесу на наступні три роки?	72
Рисунок А-23.	Чи плануєте залучати іноземні інвестиції? Якщо так, то скільки ви плануєте зібрати?	72
Рисунок А-24.	Прогнози на 2024 рік для вашого бізнесу - порівняно з 2023 роком (у гривнях)	73

ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ І ТАБЛИЦЬ

Рисунок А-25.	Наскільки ви плануєте змінити чисельність персоналу компанії у 2024 році (у відсотках до тих, хто зараз працює)?	73
Рисунок А-26.	Як ви оцінюєте перспективи економіки України у 2024 році?	74
Рисунок А-27.	Ваша компанія припинила роботу через повномасштабне вторгнення?	74
Рисунок А-28.	Ви зараз займаєтесь зовнішньоекономічною діяльністю?	75
Рисунок А-29.	Який обсяг додаткових фінансових ресурсів потрібен вашому бізнесу (крім наявних у вас ресурсів) для реалізації стратегії розвитку бізнесу на наступні три роки?	75
Рисунок А-30.	Наскільки ви плануєте змінити чисельність персоналу компанії у 2024 році (у відношенні до тих, хто зараз працює)?	76
Рисунок А-31.	Які ваші очікування щодо фінансово- економічного стану вашого підприємства у 2024 році?	76
Рисунок А-32.	Підприємство переїхало через війну?	77
Рисунок А-33.	Чи займаєтесь Ви зараз зовнішньоекономічною діяльністю?	77
Рисунок А-34.	Який обсяг додаткових фінансових ресурсів потрібен вашому бізнесу (крім наявних у вас ресурсів) для реалізації стратегії розвитку бізнесу на наступні три роки?	77
Рисунок А-35.	Чи плануєте залучати іноземні інвестиції? Якщо так, то скільки ви плануєте зібрати?	78
Рисунок А-36.	Які ваші прогнози щодо вашого бізнесу на 2024 рік - порівняно з 2023 роком (у гривнях)	78
Рисунок А-37.	Наскільки ви плануєте змінити чисельність персоналу компанії у 2024 році (у відношенні до тих, хто зараз працює)?	78
Рисунок А-38.	Якими видами державної допомоги Ви скористалися з 24 лютого 2022 року?	79
Рисунок А-39.	Допомога яких організацій була найбільш корисною?	79
Рисунок А-40.	Які з перелічених завдань є найважливішими для вирішення та реалізації блоку економічної сили?	80
Рисунок А-41.	Як змінився обсяг випуску продукції/ наданих послуг за останній місяць?	80
Рисунок А-42.	Як змінився загальний рівень товарних запасів за останній місяць?	81
Рисунок А-43.	Як змінилася кількість ваших замовлень вашим постачальникам за останній місяць?	81